

VERSLAGEN DAG VAN HET LITERATUUR ONDERWIJS

2010-2011

INLEIDING

Op 2 december vond de Dag van het Literatuuronderwijs plaats in de Doelen te Rotterdam. Tijdens deze dag konden docenten, media- en bibliothecarissen en andere geïnteresseerden meedoen met verschillende workshops en kennismaken met auteurs en vakdidactici. In de volgende pagina's vindt u de verslagen van deze inspirerende dag.

INHOUD

Opening	4
----------------	----------

1. Hoe krijg je jongeren aan het lezen?

Lezen voor de lijst	6
Lezen in het beroepsonderwijs	9
Vrij, veel, vrolijk lezen	11
Excellente talenten	14

2. Literatuur in de klas en daarbuiten

Creatief schrijven	16
De Boekenweek op school	19
Poëzie in de klas	21
Kennismaking met Nu U!	23
Kennismaking met Wandeling door de fictie	25

3. Schrijvers en boeken

De canon fictief	27
Kennismaking met Slashboeken	30
Kennismaking met één thema, twee genres	32
Kennismaking met jongerenliteratuur	34
Kennismaking met Franca Treur en Asis Aynan	37
Kennismaking met Kader Abdolah	40

4. Internet en literatuuronderwijs

Kennismaking met literaire bloggers	42
Kennismaking met ICT in het literatuuronderwijs	44

Afsluiting	45
-------------------	-----------

OPENING

Zoals toen lees je nooit meer

Door Erik Brus

Adriaan van Dis vertelt op grond van zowel zijn eigen leesgeschiedenis als zijn schrijverschap over het leren lezen van literatuur en het belang van het literatuuronderwijs. Aansluitend spreekt Coen Peppelenbos met Van Dis en Manon Uphoff.

Adriaan van Dis verwijst aan het begin van zijn lezing naar de recentelijk overleden Harry Mulisch. De ideale, absolute leeftijd van Mulisch was naar eigen zeggen zeventien jaar. De absolute leeftijd van Annie M.G. Schmidt zou acht jaar zijn geweest. 'Mijn eigen leeftijd,' zegt Van Dis, 'is onbestendig, maar ik ben wel altijd leerling gebleven.' Van Dis was een druk kind, snel afgeleid, en had altijd bijles nodig. Na de mulo doorliep hij zo ongeveer alle schooltypes, maar uiteindelijk wist hij cum laude af te studeren. Daarom is hij steeds een pleitbezorger gebleven van de ploeteraar die zich met veel moeite omhoog weet te werken.

Verheffen

Van Dis vindt dat een leraar niet moet afdalen naar de leerling, maar dat de leerling voor vol moet worden aangezien. De leraar helpt de leerling om te stijgen. Daarom moeten van bibliotheken geen 'ervariums' of pretparken worden gemaakt, waar op de bovenste verdieping nog wat boeken zijn te vinden. De leraar verheft de leerling en maakt daarbij gebruik van boeken.

Karakter van F. Bordewijk is het boek dat Van Dis opstootte naar grotere hoogte. Hij kreeg de roman cadeau op zijn zestiende verjaardag. Van Dis was diep onder de indruk en zette *Karakter* op zijn mulo-leeslijst. Vanaf dat moment ging hij zijn best doen in zijn leven.

De hoofdpersoon van *Karakter*, Jacob Willem Katadreuffe, is de onwettige zoon van de deurwaarder Dreverhaven. Wanneer Katadreuffe zijn verwekker, die voor hem een onbekende was, voor het eerst ziet denkt hij: zo wil ik nooit zijn. Hij besluit zich nooit door zijn vader klein te laten krijgen.

Op zijn beurt denkt Dreverhaven dat hij van zijn zoon een vent kan maken door hem dwars te zitten. Jacob Willem is een ploeteraar, maar hij weet zich aan de machtige schaduw van zijn vader te ontworstelen en wordt advocaat. Van Dis had een vergelijkbare vader, daardoor identificeerde hij zich sterk met Jacob Willem. 'Laten we onszelf ontdekken, vooruit zien te komen,' noemt Van Dis als essentie van *Karakter*.

Zo wil ik leven

Toen Van Dis leerling was op de HBS kwamen er soms schrijvers op bezoek. Bijvoorbeeld Victor van Vriesland, die vertelde dat niet zozeer schrijven moeilijk is, maar het creëren van de juiste omstandigheden om te schrijven. Van Dis herinnert zich ook Van Vrieslands hoog opgetrokken broek en vooral zijn gulp van ongeveer een meter. Dichter A. Roland Holst kwam ook, hij straalde een enorme waardigheid ook. Hij zette Van Dis aan tot dichten.

Ook Louis Couperus kwam naar school, heel gemaniëreed, in de vorm van een toneelspeler. Aan elke vinger had hij een ring, en hij signeerde met lila inkt. Couperus vertelde een opwindend verhaal over de onnut van kunst, en liet zien dat ook in verlies schoonheid zit. Zo wil ik leven, dacht Van Dis toen hij dat verhaal hoorde.

Ten slotte maakte een opvoering van *Gijsbrecht van Aemstel*, het toneelstuk van Joost van den Vondel uit 1637, grote indruk op de jonge Van Dis. In de Amsterdamse Stadsschouwburg zag hij de grote acteur Albert van Dalsum in maliënkolder als Gijsbrecht. Thuis speelde Van Dis hem na. Er was indertijd veel controverse rond het stuk, predikanten vonden het verhaal te bijgelovig. Soms wordt beweerd dat de *Gijsbrecht* moeilijk te begrijpen is voor het publiek van nu. Maar het verhaal over de stadsheer van Amsterdam die zijn stad aangevallen ziet, is een tijdloos verhaal over oorlog, verraad en liefde. Duren de monologen te lang? Raps van 50 Cent duren ook lang, zegt Van Dis, waarop hij een stuk uit de *Gijsbrecht* rapt. Ontroeren doet de *Gijsbrecht* ook. Gijsbrecht wil zijn belegerde stad blijven verdedigen, waarop zijn vrouw en kinderen besluiten niet te vluchten maar bij hem blijven. 'Doe het zelf maar eens,' besluit Van Dis: 'Vondel op rap. Het zal grote indruk maken.'

Andere wereld

Na de openingslezing praat Coen Peppelenbos met Van en Dis en Manon Uphoff over het waarheidsgehalte in hun werk. In literaire analyses, begint Peppelenbos, zijn vragen als 'Is dit echt gebeurd?', een beetje taboe. Maar leerlingen stellen die vragen vaak.

Had u als leerling goede leraren? vraagt Peppelenbos aan Manon Uphoff. Zij had met name een paar goede docenten geschiedenis. Ze herinnert

zich een leraar die over de Grieken en Romeinen vertelde door een steigerend paard uit te beelden. Een andere leraar vertelde over het koloniale verleden van Nederland. Uphoff herkent het beeld van de leerling dat Van Dis schetste: het gevoel dat je opgetild wordt naar een andere, geheime wereld. Dat is ook een belangrijk aspect van literatuur.

Bij Manon Uphoff thuis werd niet bijzonder veel gelezen. Maar haar vader speelde wel verhalen na uit de Bijbel, met name het Oude Testament; over Jonas en de walvis bijvoorbeeld. Ze begon met lezen wat er thuis voorhanden was: twee boekenplanken. Russische literatuur, waar haar moeder van hield, en sprookjesboeken. En de sciencefiction-boeken van haar broers. Daarmee begon voor haar het echte lezen.

Coen Peppelenbos memoreert dat Uphoff onlangs in een tv-programma plekken liet zien waar haar bekende verhaal 'Poep', waarin twee mensen elkaar uitdagen om hondendrollen te eten, op is geïnspireerd. Moet je dit soort feiten als lezer kennen, vraagt hij. Nee, zegt Uphoff, maar het is grappig om te zien hoe er bij een verhaal altijd een achtergrond meespeelt. 'De plek waar zo'n verhaal is ontstaan is slechts een uitgangspunt. Ik vertel ook niet echt smerige details in het verhaal. Ik ken sowieso niemand die dit soort dingen doet. Het mooie is dat je als schrijver samenwerkt met de lezer. Ik geef slechts suggesties, de lezer denkt de rest erbij.'

Werkelijkheid groter maken

Met literatuur, vervolgt Uphoff, kun je de werkelijkheid groter maken. De lezer wordt geconfronteerd met verschillende manieren van kijken en ervaren. Je krijgt door literatuur toegang tot gedachten van mensen. Thema's als wilskracht, verlies, eer. De vraag naar 'echt gebeurd' is niet zo belangrijk, want wat in je hoofd gebeurt is net zo goed 'echt'.

Als dat zo is, vraagt Peppelenbos aan Van Dis, waarom heet de hoofdpersoon in je roman *De wandelaar* dan 'Mulder'? Mulder lijkt immers duidelijk op de auteur zelf geïnspireerd. Van Dis antwoordt dat in Mulder maar 10% van hemzelf zit. Met name zijn eigen krankzinnigheden komen in Mulder terug. Maar de hond van Mulder heeft meer met Van Dis gemeen. En de priester die in het verhaal voorkomt, dat is Van Dis voor 50%. Bepaalde thema's komen steeds in zijn romans terug, omdat ze hem bezighouden. Daarom zeggen ze wel iets over wie Van Dis is. 'Ik ben het en ik ben het niet.'

Ieder mens, zegt Van Dis, bestaat uit verschillende mensen. Daarom is die discussie over identiteit die nu vaak gevoerd wordt, onzin. Hoe kun je jezelf in een ander verdiepen? – dat is een belangrijker vraag voor deze tijd. Wil je het conflict tussen Israël en de Palestijnen beter begrijpen? Lees dan *The Counterlife* van Philip Roth, geeft Van Dis als voorbeeld. Dan weet je voor jaren genoeg om het conflict te kunnen duiden.

Geloven in wat je leest

Manon Uphoffs nieuwste roman *De spelers* heeft ook een autobiografische laag. De hoofdpersoon is, net als Uphoff, een Nederlandse vrouw die een relatie heeft met een man uit voormalig Joegoslavië. Ze gaan samen terug naar het uiteengevallen land en zien dat de mensen er vooral apathisch zijn. Heeft Uphoff een politieke boodschap met dit verhaal? vraagt Peppelenbos. Nee, zegt Uphoff, *De spelers* is in de eerste plaats een roman. 'Hoofdpersoon Manja heeft overeenkomsten met mijzelf, maar er is eerder sprake van een afsplitsing. Als er een boodschap in de roman zit – maar die is er niet – dan zou het zijn dat mensen van elkaar ficties maken. Wat voor de één een spannend verhaal is, kan voor de ander bloederige werkelijkheid zijn. Als Manja het geboorteland van haar geliefde bezoekt, ziet ze haar eigen vooroordelen. Ze ging erheen als iemand die in een maakbare samenleving gelooft. Maar ter plaatse vindt ze de mensen niet aardig en komt ze in hún fictie terecht. Wat een roman kan doen is die ficties naast elkaar zetten en groter maken.'

Van Dis vertelt over brieven van lezers die hij heeft gekregen n.a.v. zijn roman *Indische Duinen*. Het verhaal is op zijn jeugd gebaseerd, maar is daarom nog niet de feitelijke waarheid. Mensen schreven hem bepaalde elementen te herkennen, die helemaal niet in werkelijkheid gebeurd zijn! Het punt is: als je leest, wil je geloven in wat je leest. Na afloop weet je echter dat het fictie is. Uphoff vertelt aansluitend dat ze soms met een broer of zus 'streed' om bepaalde herinneringen. Wie had een bepaald voorval nou echt meegemaakt? Het zijn ficties die je je wil toe-eigenen. Hetzelfde principe geldt voor literatuur. Uphoff: 'Lezen is privacy, het laatste stiekeme wat we mogen doen.' Dat is een mooie afsluitende gedachte, zegt Coen Peppelenbos tot slot.

1 HOE KRIJG JE JONGEREN AAN HET LEZEN?

Lezen voor de lijst

Door Renate Scholl

Sprekers: Theo Witte en Marlies Schouwstra

In deze workshop laten Theo Witte en Marlies Schouwstra zien hoe de door Witte opgestelde methode Lezen voor de lijst in de praktijk gebruikt kan worden.

Theo Witte en Het oog van de meester

Witte geeft een korte beschrijving van zijn loopbaan en hoe deze verweven is met zijn 'levensmissie': hoe krijg je jongeren aan het lezen? Eind jaren tachtig gaf hij les op een gymnasium in Groningen. Hij probeerde zijn leerlingen op verschillende manieren aan te zetten tot lezen, maar het bleef moeilijk om ze de boeken te laten lezen die op de lijst stonden.

Op een gegeven moment werd het boek *De avonden* van Gerard Reve besproken in het leesuur. Eén van de leerlingen diende voor te lezen. Deze stopte abrupt en meldde: 'Meneer, ik lees niet verder. Ik vind er geen ruk aan. Wat een eikel is die Frits Egters.' Witte reageerde rustig en beheerst: 'VAN Egters zul je bedoelen. Zo'n hoofdpersoon noemen we een antiheld.' Witte schrok van dit voorval en vroeg zich af waarom we leerlingen boeken laten lezen die ze nog niet aankunnen?

Een kleine tien jaar geleden begon Witte met het onderzoek dat resulteerde in het boek *Het oog van de meester*. Hij bestudeerde hiervoor het leesniveau van een aantal leerlingen en destilleerde hieruit zes leesniveaus. Niveau 2 is het niveau dat alle leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs minimaal zouden moeten hebben. Leerlingen in havo 5 zouden niveau 3 moeten hebben, leerlingen in vwo 5/6 niveau 4. Het onderzoek van Witte wees uit dat veel leerlingen niveau 1 en 2 hebben, terwijl het niveau van de verplichte boeken op niveau 3 en 4 en soms zelfs 5 ligt. Er gaapt dus een enorme kloof tussen het gewenste en het daadwerkelijke leesniveau.

Naar aanleiding van het onderzoek van Witte is de catalogus *Lezen voor de lijst* samengesteld. Hierin worden suggesties gegeven voor het bewerkstelligen van een vloeiender verloop tussen de niveau's, met andere woorden, hoe je een leerling sneller naar een hoger leesniveau tilt. Het systeem wordt nu verder ontwikkeld om ook in de behoeften van de onderbouw te kunnen voorzien. Zie de hand-out na dit verslag voor een overzicht van de verschillende niveaus en wat zij inhouden.

Marlies Schouwstra brengt het in de praktijk

Marlies Schouwstra is docent Nederlands en brengt de methode van Witte al in praktijk. Ze werkt nu enkele jaren met deze methode en heeft daar vooral van geleerd dat leerlingen best zelf hun eigen startniveau kunnen bepalen. Ze herkennen zich in de voorgelegde profielen en weten feilloos hun eigen profiel aan te wijzen. Samen met de leerlingen gaat ze een gesprek aan, aan de hand van een formulier met vastgestelde vragen. Hierdoor krijgt ze een goed beeld van wat een leerling al heeft gelezen, wat het kan lezen en waar de groeiontwikkeling zit. Ook kan ze door deze informatie specifieke boeken aanreiken, die de leerlingen zullen interesseren.

Schouwstra heeft de afgelopen jaren gemerkt dat via dit systeem leerlingen zijn veranderd van verplichte consument van boeken naar eigenaar van hun eigen leesproces. Ze nemen verantwoording voor de boeken die ze lezen en weten nu goed wat ze te doen staat om door te groeien naar een volgend niveau. Er wordt dus niet meer gewerkt vanuit het boekenaanbod, maar vanuit de leerling zelf. Ook ontstaat er meer interactie tussen docent en leerling. De docent is niet langer de vijand die ze met een aantrekkelijk verhaal tot lezen manipuleert, maar een ingewijde vriend die nodig is om het doel te bereiken.

Leesgedraganalyse

Schouwstra toont twee filmpjes, die ze gemaakt heeft van de gesprekken die ze met haar leerlingen voerde over hun startniveau. De filmpjes geven een indruk van hoe zij te werk gaat. De zaal wordt uitgenodigd een analyse van de filmpjes te maken. Het eerste filmpje wordt gezamenlijk bekeken en besproken. De betreffende leerling, Katrijn, zit in 6 vwo. Er wordt haar gevraagd welke boeken ze heeft gelezen de laatste tijd en wat ze van de boeken vond. Wat betekent lezen voor haar persoonlijk, is het een hobby of tijdverdrijf? Welke onderwerpen spreken haar het meest aan? Aan de hand van de antwoorden kan geconcludeerd worden wie Katrijn is als lezer en waar haar ontwikkelingspunten liggen. Ze zal titelgebonden opdrachten meekrijgen om bepaalde competenties verder te ontwikkelen.

Hierna worden nog twee filmpjes getoond. Het publiek wordt in twee delen opgesplitst en maakt een analyse van de twee leerlingen aan de hand van de volgende drie vragen:

- Wat is zijn/haar competentieniveau?
- Welk boek leidt tot het ontwikkelingsdoel?
- Welke opdracht helpt daarbij?

De twee filmpjes tonen twee leerlingen met zeer uiteenlopende leesniveaus. Aan de ene kant hebben we Layla, leerling in 6 vwo met leesniveau 1/2, aan de andere kant Sam, leerling in 5 havo met leesniveau 3. Beiden zijn tevreden met hun eigen niveau. Bij Layla ontbreekt de leesbehoefte en ze dient dus extra gestimuleerd te worden om überhaupt te gaan lezen. Sam heeft meer sturing nodig om naar een hoger niveau en tot verdieping te komen. Uit de analyse van Layla blijkt dat ze eerst een toegankelijk boek moet lezen, dat haar interesse voor lezen aanwakkert. Suggesties die worden gedaan zijn *Alleen maar nette mensen* van Robert Vuijsje, *De weg naar het noorden* van Naima El Bezaz of *Red ons, Maria Montanelli* van Herman Koch. Verder denkt een deel van het publiek dat de Slashboeken (Young Adult) ook nog geschikt kunnen zijn voor Layla. Algemene indruk is wel dat het jammer is dat pas in 6 vwo is geconstateerd dat Layla zo'n laag leesniveau heeft.

Sam houdt al van lezen, vooral verhalen over de relatie tussen vader en zoon en verhalen over het Jodendom. Om hem meer verdieping te geven zodat hij stijgt naar niveau 4 raadt het publiek hem aan te lezen in tweetallen, bijvoorbeeld *De zaak 40/61* van Harry Mulisch en *Sabbaths theater* van Philip Roth. Twee boeken met dezelfde thematiek, maar toch heel verschillend. Een tweetal met het thema ouder-kind relatie zou kunnen zijn *Strepen aan de hemel* van G.L. Durlacher tegenover *De dochter* van Jessica Durlacher.

Misverstanden

Ter afronding bespreekt Witte nog drie misverstanden over de methode Lezen voor de lijst.

1. De methode is niet een doel op zich, maar een hulpmiddel om na te denken over bijvoorbeeld aan te reiken boeken en de leesprofielen van de leerlingen. Het kan een belangrijk referentiekader zijn voor docenten en leerlingen. Ook raken ze zo met elkaar in gesprek over literaire ontwikkeling.
2. De indeling naar niveaus van de boeken is niet absoluut maar relatief. Boeken zijn op verschillende niveaus te lezen. Vrijwel alle boeken passen in twee verschillende niveaus.

3. De 'lage' leesmanieren doen niet meer mee op de 'hoge' niveaus. De methode werkt concentrisch: zaken als 'beleven' en 'herkennen', evolueren mee naar een hoger niveau. Een persoonlijke relatie met een boek is juist één van de belangrijkste criteria voor leesontwikkeling.

Tot slot meldt Theo nog dat Lezen voor de lijst verder ontwikkeld wordt. Zoals de eerder genoemde opzet voor de onderbouw die er aan zit te komen, maar ook een Europese versie van de methode. Aan de website hiervoor wordt al gewerkt. Theo merkt hierbij nog op dat nagenoeg alle andere meewerkende Europese landen ook zes niveaus hebben geanalyseerd.

Vragen uit de zaal

Wie heeft de titels ingedeeld naar niveau?

Een redactie heeft deze niveaus samengesteld, daarna zijn 1.000 docenten gevraagd om deze niveaus te valideren.

Wordt de lijst geactualiseerd?

Het is de bedoeling de lijst één keer per jaar te actualiseren, waarbij vijf à tien titels gearchiveerd worden en een gelijk aantal nieuw wordt toegevoegd.

Is er rekening gehouden met dyslectische leerlingen?

Er worden afspraken met bibliotheken gemaakt om bijvoorbeeld luisterboeken beschikbaar te stellen en er is een speciale lijst voor 'probleemgevallen'.

Welk antwoord kunnen we leerlingen geven als zij vragen waarom ze van niveau moeten veranderen?

Binnenkort promoveert iemand met een meta-analyse over taalontwikkeling, lezen, tekstbegrip, spelling, etc. Er is een groot verband tussen deze onderwerpen. De uitkomsten hiervan kunnen als antwoord dienen op de vraag van de leerling.

Eigenlijk is het niets anders dan dat een leerling voor een bepaald diploma sommige dingen moet kunnen, zelfs een vogelnestje in de ringen bij gym. De taak staat voor ieder vak vast. Waar we de leerlingen mee kunnen helpen is bij de taakaanvaarding. Door deze methode en de indeling in niveaus wordt de leerling uitgedaagd om hoger te willen komen. Dit heeft de praktijk van Schouwstra in ieder geval al uitgewezen.

Niveau 1

Boekkenmerken

- zeer eenvoudig
- niet te dik
- sluit aan bij belevingswereld
- hoog tempo
- eenvoudige structuur
- amuseert (humoristisch, spannend, dramatisch, spectaculair)

Leerlingenmerken

- houdt niet van lezen
- sommigen hebben laag tempo
- is soms nog 'groen' (15 jaar!)
- wil zich amuseren met een boek

Hoofddoelen

- belevend leren lezen
- leerling motiveren

Niveau 2

Boekkenmerken

- eenvoudig
- herkenbare onderwerpen en personages
- dramatische, meeslepende verhaallijn
- weinig obstakels (tijdsprongen, perspectiefwisselingen, verhaallijnen, 'open plekken')

Leerlingenmerken

- enige leeservaring
- haakt af als het te moeilijk of te vreemd lijkt
- leest om zich te ontspannen en zichzelf en het eigen wereldbeeld te herkennen

Hoofddoelen

- herkenkend leren lezen
- interesse wekken voor bepaalde genres en onderwerpen

Niveau 3

Boekkenmerken

- noch eenvoudig, noch moeilijk
- ook 'moeilijke' onderwerpen (dementie, oorlogstrauma, homoseksualiteit)
- appelleert aan sociale, psychologische, morele vraagstukken
- tamelijk eenduidig thema of boodschap
- ook diepere laag
- soms complexe, maar wel duidelijke structuur

Leerlingenmerken

- (redelijk) gemotiveerde lezer
- ervaring met literatuur voor volwassenen
- staat open, is nieuwsgierig naar de wereld en het leven van anderen
- vindt het leuk om aan het denken te worden gezet

Hoofddoelen

- reflecterend leren lezen
- horizon verbreden, prikkelen, discussie oproepen
- interesse wekken voor vertelwijze

Niveau 4

Boekkenmerken

- enigszins complex
- vergt soms veel inspanning
- veronderstelt veel algemene kennis
- verhaalverloop en gedrag personages minder voorspelbaar, veel open plekken
- meerduidig
- taalgebruik en structuur kunnen complex zijn, soms 'taai'

Leerlingenmerken

- belangstelling voor literatuur
- belangstelling voor verteltechniek
- wil gebeurtenissen en personages begrijpen (empathisch)
- vindt het leuk om te analyseren en te interpreteren

Hoofddoelen

- interpreterend en esthetisch leren lezen
- interne verbanden leggen (zoals oorzaak gevolg, motieven)
- esthetisch besef (literatuur als kunstvorm)

Niveau 5

Boekkenmerken

- complex
- inhoud staat ver van eigen wereld af
- doet beroep op culturele, poëtische en literaire kennis
- taalgebruik, thematiek en structuur relatief complex
- bij oude teksten gedateerde verteltechnische procédés, stijl en taal

Leerlingenmerken

- belangstelling voor literaire klassiekers
- belangstelling voor literair-historische context
- abstraheert makkelijk van eigen leefwereld en leeservaring
- leest om literatuur, cultuur en wereld te begrijpen en om esthetisch te genieten

Hoofddoelen

- letterkundig leren lezen
- tekstinterne en -externe verbanden leggen
- interesse wekken voor poetica en stijl van auteur

Niveau 6

Boekkenmerken

- zeer complex
- veronderstelt veel algemene, culturele en literaire kennis
- veel verwijzingen naar andere werken (intertekstualiteit)
- nodigt uit tot nadere bestudering en verdieping
- complex, ondoorzichtig, gelaagd
- geraffineerde stijl

Leerlingenmerken

- belezen, kent veel klassieke werken
- brede en diepgaande algemene en culturele ontwikkeling
- interesse voor literatuurwetenschap
- leest om vat te krijgen op zichzelf en de wereld

Hoofddoelen

- academisch leren lezen
- intertekstuele verbanden leggen
- literatuurwetenschappelijk onderzoek doen

Lezen in het beroepsonderwijs

Door Veerle Brans

Presentator: Sanna Andrea-Dia

Spreker: Laure Galjart

Hoe stimuleer je het leesgedrag bij leerlingen in het middelbaar onderwijs? Deze vraag staat centraal tijdens de workshop van Laure Galjart. De voormalig docent Nederlands werkt inmiddels bij de CED-groep. Deze organisatie ondersteunt, traint en coacht professionals die werkzaam zijn in de kinderopvang of het onderwijs.

Eerst leidt de presentatrice Sanna Andrea-Dia de workshop in met de vraag: 'Waarom ben je een boek gaan lezen? Wanneer sloeg de vonk over?' Verschillende reacties komen uit de zaal. Veel deelnemers merken op dat ze vooral een boek lezen waarvan een recensie goed is of dat het boek wordt aangeraden door vrienden of collega's. Vervolgens stelt de presentatrice spreker Laure Galjart voor. De workshop van Laure Galjart zal beginnen met een theoretisch kader. Vervolgens maken de deelnemers de verschillende opdrachten die Galjart heeft ontwikkeld.

De belevingswereld van tieners ligt vaak ver af van de wereld in literaire boeken. Het is daarom essentieel dat je het juiste boek aanbiedt op het juiste niveau, wanneer je een leerling wil laten lezen. Vaak zie je dat leerlingen boekverslagen letterlijk overnemen van verslagen op internet. Het doel is echter dat de leerling over het boek nadenkt en het nabespreekt met andere leerlingen.

Tijdens de lesbezoeken op verschillende middelbare scholen merkt Galjart op dat vooral de docenten hard werken en de leerlingen met andere dingen bezig zijn. Zelfs docenten vinden hun eigen lessen in het algemeen saai. Om echt iets te leren is dergelijke consumptieve educatie uit den boze. Maar hoe kun je dat bewerkstelligen? Allereerst is het belangrijk dat een les aantrekkelijker wordt gemaakt. Dat begint met een enthousiaste docent. De docent kan bijvoorbeeld voorlezen of boeken uitlenen. Er wordt instemmend geknikt in de zaal. Het is tevens belangrijk dat je als docent ook zelf de nieuwste boeken leest, zodat je weet wat er voor literair aanbod is. Galjart onderstreept dit met een citaat uit haar eigen middelbare schooltijd: 'Als je een schip wil bouwen, beveel de mensen dan

niet om hout te verzamelen, verdeel het werk niet voor hen, geef geen orders. Nee, leer hen te verlangen naar de onmetelijke uitgestrektheid van de zee.' (Antoine de Saint-Exupéry)

Een tweede belangrijke factor in het aantrekkelijk maken van de lessen is een ruim en passend aanbod. De leerling moet iets naar zijn gading kunnen vinden in de bibliotheek van de school. Niet op iedere middelbare school is een dergelijk ruim aanbod. Als dat het geval is kun je de bibliotheek in de buurt gebruiken. Vaak staan zij erg open voor een dergelijke samenwerking.

Ten derde zijn activerende werkvormen belangrijk bij het onderwijzen van literatuur. Dwing de leerlingen om met elkaar te praten over het gelezen boek. Je kunt als docent ook leestijd inlassen. Laat de leerlingen bijvoorbeeld twintig minuten per week lezen en daarna nabespreken. Thuis is er niet altijd de tijd en ruimte om te lezen. Bovendien: zien lezen doet lezen. Ten slotte, er zijn verschillende goede sites om boeken te zoeken, bijvoorbeeld www.leesmij.nl.

Na de inleiding over aantrekkelijke lesvormen spreekt Galjart over de verschillende leesniveaus van leerlingen. Zo is er een verschil tussen vwo-leerlingen die een boek vaak kritisch lezen en vmbo-leerlingen die het belangrijk vinden dat ze zich kunnen identificeren met de gebeurtenissen en personages uit het boek. Een opmerking uit de zaal volgt: 'Een boek lezen en er vervolgens niets mee doen is toch ook heerlijk?' Galjart beantwoordt deze vraag: 'Een boek lezen om het lezen is heerlijk en een doel op zich. Eerst moet de interesse worden verhoogd door middel van interactie.'

Veel leerlingen zijn erg handig met internet. Het internet is een goede manier om literatuur levendiger te maken voor de leerlingen, schroom dan ook niet om het te gebruiken. Er zijn verschillende sites die je kunt gebruiken voor de literatuurlus.

- www.googlelitrips.org: Hier kun je een kaart bekijken van de setting van een boek. Een voorbeeld is *Kruistocht in spijkerbroek* en de locaties die de hoofdfiguur in het verhaal bezoekt.
- Via3leesdossier.wiki.zoho.com: Hier kun je een wiki maken waarop alle leerlingen zelf informatie over

-
- bepaalde boeken kwijt kunnen.
 - museumbox.e2bn.org: Hier kun je plaatjes, filmpjes, teksten en citaten kwijt die over het boek gaan.
 - www.timerime.com: Op deze pagina is het mogelijk om je eigen tijdslijn te creëren. Het leven van de personages kun je op deze manier in chronologische volgorde volgen. Een dergelijke opdracht is vooral interessant wanneer er veel flashbacks en –forwards in een verhaal voorkomen.

Het is bij het voorbereiden van literatuuronderwijs niet alleen belangrijk om rekening te houden met het opleidingsniveau van de leerling, maar ook met hun voorkeuren. Er is bijvoorbeeld een verschil tussen jongens en meisjes. Zo zijn jongens vooral geïnteresseerd in concrete verhaallijnen en praktisch toepasbare thema's. Meisjes zijn juist meer geïnteresseerd in gevoelige thema's. Ook hebben leerlingen succeservaringen nodig. Als je ergens goed in bent, wordt het meteen leuker. Het is daarom van belang dat een boek niet te moeilijk is. Een methode om te meten of een boek te moeilijk is, is door het tellen van het aantal woorden dat je als lezer niet kent. Ken je op de eerste twee pagina's méér dan zes woorden niet, dan is het boek waarschijnlijk iets te moeilijk.

Nu volgt het workshopgedeelte. De deelnemers moeten de opdrachten van Galjart maken, die ze later aan hun leerlingen kunnen voorleggen. Ze moeten tevens nadenken of de verschillende opdrachten geschikt zijn voor hun leerlingen.

De eerste opdracht die Galjart wil bespreken is de opdracht met visuele schema's. De leerlingen moeten bij deze opdracht naar aanleiding van het boek een personage tekenen. Het hoofd van het personage staat voor waar het personage veel aan denkt. Het hart van het personage staat voor wat ze voelt. De handen representeren hetgeen het personage vaak doet. En ten slotte de voeten staan symbool voor waar het personage vaak is. Op deze manier krijg je een karakterschets van het boek aan de hand van een tekening. Een voordeel van deze opdracht is dat de leerlingen zelf moeten nadenken en dat ze het niet van internet kunnen halen.

De tweede opdracht is een gedragsspatroongrafiek. De verticale as staat voor een gevoel, bijvoorbeeld vrolijk. De horizontale as staat voor het tijdsverloop in het boek. Een voorbeeld: Eerst is het hoofdpersonage heel erg vrolijk en scoort ze hoog op de gedragsspatroongrafiek. Naarmate er tijd verstrijkt vindt het personage het niet meer leuk op school en dan daalt de lijn in de gedragsspatroongrafiek. Leerlingen worden aan het nadenken gezet. Het is vooral aan te raden om deze opdracht in duo's te laten uitvoeren. Tevens worden de leerlingen gedwongen om terug te bladeren in hun boek.

De derde opdracht is een leesclub opstarten. Alle leerlingen worden verdeeld in verschillende leesclubs. Het is daarbij raadzaam om de groepen uit een zo'n gemêleerd mogelijk gezelschap te laten bestaan. Alle leerlingen lezen hetzelfde boek (of een hoofdstuk uit hetzelfde boek) en bespreken dit na tijdens een bijeenkomst van de club.

De vierde opdracht is een tekenopdracht. De leerlingen worden gevraagd om vier belangrijke scènes uit het boek na te tekenen. Laat de tekeningen presenteren door de leerlingen en laat ze vertellen waarom ze juist deze scènes uit het boek hebben gekozen om na te tekenen.

De vijfde opdracht was een beoordelingsopdracht. De leerlingen moeten verschillende beoordelingswoorden noteren die zij van toepassing vinden op het boek. Ze moeten vervolgens toelichten waarom ze voor deze woorden hebben gekozen. Ook kunnen ze de personages beoordelen. Vonden ze het hoofdpersonage grappig, of juist gemeen? En wat is de relatie tussen de verschillende personages.

De zesde opdracht en tevens laatst besproken opdracht was de discussieopdracht. De grondlegger van deze discussieopdracht is Aidan Chambers. Vanwege tijdsgebrek kan Galjart niet uitweiden over deze opdracht. Wie de opdracht digitaal wil ontvangen en meer informatie wil over het onderwerp kan mailen naar Laure Galjart: l.galjart@cedgroep.nl.

Vrij, veel, vrolijk lezen

Door Iris Kouwen

Spreker: Janneke van Hardeveld

Het project Vrij, veel, vrolijk lezen is nu afgekort tot Vrij lezen, omdat de volgorde van de woorden vrij, veel en vrolijk nogal eens voor verwarring zorgde. Vrij lezen is een driejarig project dat zich richt op het verbeteren van leesvaardigheid. Leesplezier en motivatie zijn hierbij de sleutelwoorden. Het project is met groot enthousiasme ontvangen door schoolleiders, taalcoördinatoren, mediathecarissen, docenten en leerlingen van drie pilotscholen.

Uit onderzoek van wetenschappelijk adviseurs Anneke Smits en Hilde Hacquebord blijkt dat begrijpend lezen essentieel is, maar dat 17 tot 24 procent van de brugklassers er moeite mee heeft. Een interventieprogramma dat steunt op onderzoek van Atwell (2007), Smith en Wilhelm (2002) en Marzano (2004) biedt uitkomst. Het project Vrij lezen verschuift de aandacht van de expliciete naar de impliciete aanpak. De focus op het werken aan woordenschat, leesstrategieën en vlot technisch lezen verplaatst zich naar leesplezier en leesmotivatie als ingang om leeskilometers af te leggen en daarmee de leesvaardigheid en leerprestaties te bevorderen. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, kortweg OCW, gaf het CPS de opdracht tot het ontwikkelen van een aanpak binnen het project Effectieve aanpak taal en lezen in het voortgezet onderwijs. De aanpak is toegepast in de Nederlandse onderwijssituatie. De pilotscholen, het Mariscollege in Den Haag, CSG Augustinuscollege in Groningen en CSG Reggesteyn in Nijverdal, vormen het onderzoeksterrein. Vrij lezen als aanpak ter verbetering van leesvaardigheid is zodoende door het hele land vertegenwoordigd en richt zich dus niet alleen op bijvoorbeeld scholen in de Randstad of zwarte scholen.

Waarom deze aandacht voor lezen?

- 17 tot 24 procent van de brugklassers heeft moeite met het zelfstandig lezen van teksten. Succesvol functioneren op school en in de maatschappij worden hierdoor direct beïnvloed.
- Zonder taal geen zelfstandige kenniswerving. Lezen is nodig om te leren en een goede leesvaardigheid is essentieel om mee te kunnen draaien in de maatschappij.

- Zonder taalvaardigheid geen diploma. Geen diploma hebben, heeft direct invloed op de sociale redzaamheid.

Waarom de inzet op leesmotivatie?

Als leerlingen moeite hebben met technisch en/of begrijpend lezen, zijn ze minder gemotiveerd om te lezen. Dan ontstaat er een vicieuze cirkel, waardoor leerlingen steeds minder gemotiveerd zijn. De problemen ontstaan als wat gelezen moet worden niet aansluit bij wat leuk gevonden wordt. Daarnaast is de toegang tot leuk bevonden leesmateriaal bij leerlingen niet (voldoende) om ze te motiveren tot het maken van leeskilometers. Het maken van leeskilometers is van belang omdat het resulteert in een combinatie van meer woordkennis, een vergrote achtergrondkennis en een betere leesvaardigheid.

Niet alleen leesmotivatie is een belangrijke pijler bij het verbeteren van de leesvaardigheid. Ook het vergroten van de achtergrondkennis en de woordenschat zijn essentieel. Achtergrondkennis geeft context aan wat leerlingen lezen. En het stelt leerlingen in staat verbanden te leggen tussen tekstdelen en tussen de tekst en hun eigen leven. Het lezen van meerdere boeken en teksten over hetzelfde onderwerp leidt tot vergroting van de achtergrondkennis. Door herhaling van inhoudelijk dezelfde informatie onthouden ze beter wat ze hebben gelezen.

Verantwoording en fundering van de aanpak

Vrij lezen baseert zich onder andere op onderzoek van Pilgreen. Hij formuleert acht voorwaarden waaraan een interventieprogramma ter bevordering van leesvaardigheid en leesmotivatie dient te voldoen.

Het SSR*-programma: stil en vrij lezen

1. Toegankelijkheid van leesmateriaal.
2. Aantrekkingskracht: vrije keuze in wat gelezen wordt.
3. Bevorderlijke omgeving: stil lezen op een ontspannen, comfortabele en rustige plek.
4. Aanmoediging: positieve feedback op de keuze voor bepaald leesmateriaal en op betrokkenheid van de leerlingen bij het leesproces.
5. Teamtraining: de aanpak is alom vertegenwoordigd onder docenten.

* SSR: Sustained Silent Reading

6. Non-verantwoordelijkheid: niets moet, alles mag. Verplichtingen werken averechts en leiden niet tot verbetering van de leesmotivatie.
7. Vervolgactiviteiten: zowel individueel als in teamverband wordt de informatie die is verzameld in opdrachten verwerkt tot activiteiten die bevorderlijk zijn voor het leesproces.
8. Verspreide leestijd: niet de duur, maar de frequentie van leessessies is belangrijk. Leerlingen krijgen minstens twee keer per week de tijd om voor zichzelf te lezen. Een sessie duurt twintig tot dertig minuten.

Marzano

De aanpak kent vijf te volgen stappen die zijn uitgedacht door Marzano:

1. Bewustwording van de leerlingen met betrekking tot hun interesses en dat zij dit ook kunnen aangeven.
2. Leerlingen de keuze geven om leesmateriaal te kiezen dat aansluit bij hun interesse.
3. Beschikbaar stellen van tijd om ongestoord te kunnen lezen.
4. Het laten opschrijven of vastleggen wat de reacties zijn op het door de leerlingen gelezen materiaal.
5. Een interactief programma voor de leerlingen dat draait om het onderwerp van het leesmateriaal.

Chambers

Als laatste komt de leescirkel van Aidan Chambers aan bod. De leescirkel is het resultaat van nieuw onderzoek en ervaringen in het leesproces van kinderen. Het is een aanpak met een theoretische basis die hij eerder een werkplaats dan een wetenschappelijke verhandeling noemt. De helpende volwassene neemt een centrale rol in om kinderen aan het lezen te krijgen. De drie belangrijke pijlers hiervan zijn selecteren, lezen en reageren.

Selecteren: lezen begint waar een keuze wordt gemaakt binnen het aanbod van leesmateriaal. Van boeken, tijdschriften, kranten en folders tot documenten, etc. Een ervaren lezer biedt hierbij hulp en advies.

Lezen: lezen is meer dan woorden ontcijferen. Het hele proces van uitzoeken, selecteren en bekijken van het aanbod moet worden beschouwd als een succes volgens Chambers. Ze behoren allemaal bij de leescirkel.

Reageren: lezen maakt altijd iets los bij de lezer. Als leerlingen aandachtiger willen lezen is aandacht besteden aan de mogelijke reactie een belangrijke voorwaarde.

Niet alleen de toegang tot zelfgekozen leesmateriaal, de tijd om daadwerkelijk aandachtig te lezen en een geschikte, ontspannen en comfortabele leesomgeving zijn belangrijk. Met name de laatste stap, het verwerkingsproces, zorgt voor een positief resultaat van Vrij lezen. In dit proces helpen

verwerking- en verdiepingsopdrachten de leerlingen om interactie aan te gaan met de tekst en met de leerlingen of docenten. De opdrachten stimuleren de kennisvergaring en het nadenken over thema's die spelen binnen de maatschappij. De opdrachten zijn zodanig geformuleerd dat ze geen saai verplichting zijn, maar initiatief van de leerlingen zelf vragen. Uiteindelijk wordt de informatie verwerkt in opdrachten en zodanig opgeslagen in het geheugen dat het een positieve bijdrage levert aan de achtergrondkennis. Met een directe invloed op de sociale redzaamheid in de samenleving van nu.

Pilotscholen

Om de effectiviteit van de aanpak Vrij lezen te kunnen meten zijn er drie zogeheten pilotscholen. Het Mariscollege in Den Haag, CSG Augustinuscollege in Groningen en CSG Reggesteyn in Nijverdal. Uit onderzoek naar de effectiviteit van de toepassing van Vrij lezen blijkt dat na een periode van zestien weken de leerlingen gemiddeld tien maanden vooruitgang boeken. Volgens Pilgreen en Marzano moet een interventieprogramma meerderjarig zijn om effectief te kunnen worden genoemd. Het aantal leesmomen-ten moet minimaal twee keer, het liefst drie keer per week gedurende dertig minuten plaatsvinden. Dit is inclusief de verwerkingsopdrachten.

De aanpak is nader uitgewerkt en uitgevoerd op bovenstaande drie pilotscholen. Selectiecriteria voor de scholen waren dat taalbeleid geen vreemd fenomeen was op de betreffende school, de directie zich betrokken toonde en een projectleider en docenten gefaciliteerd werden om zich de aanpak eigen te maken en te implementeren.

De eerste klassen van het vmbo en de derde klassen van de havo waren het werkterrein. Het vmbo komt in aanmerking, omdat onderzoek aantoon-t dat in het vmbo de problematiek van de achterstand in leesvaardigheid het grootst is. De keuze voor 3 havo is gemaakt, omdat dat leerjaar wordt ervaren als een breukvlak voor de leesmotivatie van kinderen. Als een kind afhaakt in het leesproces, dan is het meestal in dit schooljaar.

Resultaten van het project.

Onderzoeksvragen waren:

1. Zijn de leerlingen lezen prettiger en waardevoller gaan vinden?
2. Hebben de leerlingen het gevoel gekregen dat zij beter zijn gaan lezen?
3. Laat de aanpak Vrij lezen significante verbeteringen zien op het gebied van leesvaardigheid?
4. Is de tijd die gemoeid is met de invoering en uitwerking van de aanpak reëel voor het team van docenten en het management?
5. Wat is er voor nodig om Vrij lezen een structurele plaats in het onderwijs te geven?

Resultaten onderzoeksvraag 1

Gaandeweg het project is naar voren gekomen dat er een groot verschil bestaat tussen de schriftelijke reacties van leerlingen en de manier waarop ze over het project praten. Mede door technische storing binnen de onderzoeksapparatuur is geen goed resultaat aan te duiden. Een goede vertaling van de resultaten van onderzoek op schrift kan hierdoor dus ook niet gegeven worden. Het is van belang eveneens te kijken naar gedragingen en uitspraken van de leerlingen. Die zijn over het algemeen zeer positief, in tegenstelling tot de schriftelijke reacties.

Resultaten onderzoeksvraag 2

Bij de docenten zijn lesobservaties verricht. Hoe werd de aanpak in de praktijk gebracht? En hoe hebben de docenten de uitvoering ervan ervaren? Bij aanvang was één van de schoolleiders kritisch en stelde het rendement van de aanpak in twijfel. Uiteindelijk zijn de klassen wel gaan lezen en is de methode met veel enthousiasme ontvangen. Zelfs de conciërge is aan het lezen geslagen.

Resultaat onderzoeksvraag 3

'Harde' cijfers zijn door het slecht functioneren van onderzoeksapparatuur niet beschikbaar. Mondelinge reacties van het onderwijspersoneel, het management en de leerlingen van de pilotscholen laten zien dat er positieve resultaten zijn geboekt. De gerichte leesvaardigheid is vergroot. De klassen zijn rustiger en geconcentreerder en de interactie tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en docenten is verbeterd. Het initiatief van de leerlingen om ook buiten de leessessies te gaan lezen is tevens één van de positieve gevolgen van de aanpak. Een leerlinge bevestigt dit: 'Ik las niet vaak, maar door dit half uur lezen ben ik ook in de vakantie gaan lezen. Of ik nam het boek mee naar huis en ging het verder lezen.'

Resultaten onderzoeksvraag 4

De eerste reactie onder docenten en schoolleiders was terughoudendheid ten aanzien van de invoering van het vrije lezen. Bang dat het project niet zou slagen of dat er chaos in de klas ontstaat; dat waren de emoties. Daarnaast is het moeten uittrekken van tijd van de eigen les om ruimte te maken voor een half uur lezen niet erg aantrekkelijk voor docenten. Maar de positieve resultaten zijn zichtbaar: de leerlingen zijn rustiger, enthousiaster en de onderlinge communicatie een stuk beter. Het is wennen, maar achteraf blijkt het een nuttig project. Een zwak punt is de coördinatie van de verwerkingsopdrachten. Ze eisen een duidelijke regie, worden niet als erg zinvol geacht en ze vragen goede samenwerking en taakverdeling tussen docenten en schoolleiding. De knelpunten lijken niet op te wegen tegen de genoemde voordelen.

Resultaat onderzoeksvraag 5

Docenten en schoolleiding vinden het belangrijk dat het Vrij lezen schoolbreed wordt ingevoerd. Volgens de projectcoördinatoren zijn de volgende zaken belangrijk:

- Het kost tijd en energie om de veranderingen door te voeren. Pas als je verzekerd bent van de juiste omstandigheden ontstaat de mogelijkheid tot een positieve uitwerking van de aanpak.
- Je hebt een kartrekker nodig qua kennis van jeugdliteratuur die zicht heeft op het boekenaanbod en die de collectie kan uitbreiden.
- Vakoverstijgend werken wordt gestimuleerd door dit project.
- Vrij lezen is een goede reclame voor de school naar ouders en basisscholen.
- Bij ziekte/vervangings heeft het leesproject geen prioriteit; hier moet alertheid optreden.

Conclusie

Er kan niet makkelijk een conclusie getrokken worden met betrekking tot de effectiviteit van de aanpak. Daarvoor lopen de reacties te ver uiteen. Op basis van effectmetingen is een significant verschil tussen de leesvaardigheid bij aanvang en na afloop van het project niet zichtbaar. Echter, alle betrokkenen aan het project, leerlingen, schoolleiding en docenten, zien wel degelijk effecten. Uitleencijfers van bibliotheken zijn enorm gestegen, leerlingen die lezen nemen vaker een boek ter hand en beleven daar plezier aan. Klassen zijn rustiger en dat heeft een positief effect op het gedrag. Voor het aanvragen van het pakket 'Vrij lezen in beeld, woord en uitvoering' – bestaande uit twee dvd's en een boekje over de aanpak Vrij lezen – gaat u naar: <http://www.cps.nl/nl/Diensten/Publicaties/Publicaties-Zoeken/Onderzoek.html?pid=Vrij%20lezen>

Excellente leerlingen *Daag de excellente leerling uit*

Door Sanne Wiltink

Sprekers: Wim Maas, André van Dijk, Dick Schram, Jan Ettes

Naast leerlingen waaraan flink getrokken moet worden voordat ze een boek gaan lezen, hebben we ook te maken met de extreem getalenteerde leerling in het literatuuronderwijs. Wat te doen zodat deze leerling zich niet gaat vervelen of nog beter, hoe kan zijn of haar talent ontwikkeld worden? Tijdens de workshop Excellente Talenten worden enkele projecten besproken waarmee ook deze leerling uitgedaagd wordt.

Empirisch onderzoek voor scholieren

Wim Maas (Docent Jan Arentsz Alkmaar en docent lerarenopleiding VU) vertelt over het Extra Talent Project aan de Vrije Universiteit dat vijf jaar geleden ontstond op initiatief van decanen. Talentvolle en gemotiveerde leerlingen uit 5 vwo van zeven scholen worden bijeengebracht in dit project. De vwo-ers maken kennis met verschillende onderzoeksonderwerpen die een uitdaging voor ze moeten vormen. Ook maken ze kennis met het empirisch onderzoek naar leesgedrag. Bijvoorbeeld: heeft informatie over de auteurs invloed op de waardering van teksten?

Boekomslagen van *Turks Fruit*

Voorbeeld van empirisch onderzoek naar leesgedrag is of een boekomslag invloed heeft op de keuze van een boek door middelbare scholieren. Zes verschillende covers van *Turks Fruit* van Jan Wolkers worden als uitgangspunt genomen. De scholieren hebben onderzocht of de boekkeuze van brugklassers verschilde van die van de laatstejaars. Wat blijkt is dat de brugklassers de cover kiezen met een foto van de twee hoofdpersonages. Laatstejaars kiezen voor een meer typografische variant.

Onderzoekscyclus in 6 maanden

De dertig leerlingen die meedoen, komen vier keer bijeen over een tijdpad van zes maanden. Daarnaast onderhouden ze contact op de digitale leeromgeving Blackboard. Zij vinden daar hun *critical friend*, een andere leerling die verplicht is de voorstellen van commentaar te voorziet. Het project begint met een inleidend college waar over verschillende onderzoeksmogelijkheden wordt gesproken. Twee

maanden later worden de onderzoeksvorstellen voorzien van commentaar. De leerlingen krijgen een introductie op het gebied van onderzoeksmethodes, daar hebben zij immers op de middelbare school nog weinig ervaring mee. Tijdens het project wordt er veel gebruik gemaakt van enquêtes. Enkele maanden later staat de bijeenkomst in het teken van analyse van deze enquêtes door middel van SPSS, een computerprogramma rondom statistiek. In april wordt het project afgesloten met eindpresentaties en een evaluatie.

Uitstekende resultaten

Wim Maas: 'We maken leerlingen bekend met de onderzoekscyclus die op een universiteit gehanteerd wordt. Het blijkt dat scholieren uitstekend in staat zijn om een gedegen onderzoek uit te voeren. De kritiek en opmerkingen die van hen komen, doen niet onder aan die van eerstejaars studenten literatuurwetenschap.'

Kritisch maar moeite met deadlines

Tijdens de evaluaties van het Extra Talent Project wordt duidelijk dat de leerlingen het erg leuk vinden om onderzoeksvragen kritisch uit te voeren. Ook de kennismaking met het programma SPSS blijken zij enorm te waarderen, ze zien daarin namelijk gelijk resultaat. Problemen steken de kop op bij de digitale leeromgeving. De vwo-ers kijken niet vaak op deze pagina, waardoor deadlines niet gehaald worden. Om het project toch te integreren en de studielast zo minimaal te houden, wordt het project vaak gecombineerd met het profielwerkstuk. Studenten moeten het project namelijk makkelijk kunnen combineren met het normale schoolwerk. Om een goede selectie te maken van leerlingen worden leerlingen vaak gericht gevraagd op scholen. In de praktijk komt het erop neer dat na de eerste bijeenkomst er al een aantal afhaken. Zo blijft een extreem gemotiveerd groepje over.

Zoektocht naar talentvolle dichters

Ook docent Nederlands André van Dijk van het Sint-Maartenscollege in Maastricht vindt passend onderwijs voor excellente leerlingen belangrijk. Hij presenteert een waaier aan voorbeelden die hij zijn leerlingen aanbiedt. Een voorbeeld is het project van het Nationaal Comité 4 & 5 mei waar naar jonge talentvolle dichters wordt

gezocht die gedichten voorbereiden rondom het thema. Een leerling van zijn school mocht afgelopen jaar op de Dam in Amsterdam zijn gedicht voorlezen. 'Het is prachtig om te zien hoe een stille jongen in de klas vol beheersing en zelfvertrouwen een gedicht voor zoveel mensen staat voor te dragen nadat de paniek op de Dam uitbrak.'

Wedstrijd in drie landen

De Euregio Literatuurprijs voor scholieren is ook een project waar Van Dijk vol trots over spreekt. Circa vierhonderd leerlingen van dertig scholen uit België, Duitsland en Nederland beoordelen zes boeken die het Literatuurbureau selecteert. De selectie bestaat uit telkens twee boeken die door een Duits-, een Frans- en een Nederlandstalige auteur zijn geschreven. De leerlingen lezen de boeken en kiezen een winnaar uit. Tijdens de jurydag komt iedereen bijeen en worden ook de auteurs uitgenodigd. Het mooie van dit project is volgens Van Dijk de ontmoeting met de schrijvers en het gegeven dat leerlingen nadenken over criteria om de boeken te vergelijken. Van Dijk: 'De kracht waarmee de jongelui in een volle zaal "hun" auteur verdedigen is geweldig.' Hoe zit het dan met de financiën? De kosten voor de school zelf zijn gering. De mediatheek schafft de boeken aan en er worden sponsors gevonden. Alleen de reiskosten worden door de school betaald. Van Dijk benadrukt wel dat het ontwikkelen van dit soort projecten tijd nodig heeft om tot een prachtig project uit te groeien.

Engagement vergroot aantrekkelijkheid van lezen

Op de vraag hoe het literatuuronderwijs verzaamd of uitdagend gemaakt kan worden voor de getalenteerde student worden enkele suggesties gedaan. Volgens Dick Schram (bijzondere leerstoel Leesgedrag aan de VU) zou het aantrekkelijker gemaakt kunnen worden door verbanden te leggen tussen literatuur en actualiteit. Literatuur is immers het leven zelf. Hij ziet tevens een trend in de literatuurwetenschap. Engagement en literatuur blijken steeds meer hand in hand te gaan.

Filmprijs De Zilveren Haring

Docent Jan Ettés van RSG Enkhuizen heeft de Zilveren Haring in het leven geroepen op zijn school om iets extra's te bieden. Leerlingen uit 5 Atheneum worden gevraagd om Middeleeuwse werken te verfilmen in zes weken. De teksten worden door de scholieren vertaald naar het heden. Na de zes weken wordt een filmavond georganiseerd met een jurering. Het criterium is hoe ze het thema terug hebben laten komen in de film. Om er een competitie-element in te brengen, worden er verschillende prijzen uitgereikt voor onder andere beste film, beste regie en beste acteurs. Zij worden beloond met een Zilveren Haring. Volgens Jan Ettés is de aanpak populair.

Avonturier mee

Genoeg projecten dus om aan te bieden aan de getalenteerde leerling. Wel lijkt het noodzakelijk te zijn om samenwerkingen te zoeken met andere scholen of aan te sluiten bij een partnerorganisatie zoals bij Comité 4 & 5 mei of een universiteit. Een beetje extra moeite zou dus altijd moet worden gedaan. Maar beter dat, dan een verveelde leerling in de klas. André van Dijk spoort de docenten Nederlands aan om aan te sluiten bij projecten: 'Doe mee met het avontuur!'

2 LITERATUUR IN DE KLAS EN DAARBUITEN

Creatief schrijven *Praktische schrijftips voor jonge schrijvers*

Door Sanne Wiltink

Presentator: Oscar Kocken

Sprekers: Christophe Vekeman, Maartje Wortel

Hoe kan je leerlingen aan het schrijven krijgen? Door een leeg velletje uit te reiken en ze stante pede een verhaal te laten schrijven in de klas zal niet vaak leiden tot het beste proza. Twee schrijvers die verbonden zijn met de schrijfwedstrijd Write Now!, Maartje Wortel en Christophe Vekeman, bieden in de workshop Creatief Schrijven praktische tips om de leerling aan het schrijven te krijgen.

Schrijfwedstrijd Write Now!

Write Now! is de grootste schrijfwedstrijd van België en Nederland waar jongeren van 15 t/m 24 jaar worden gevraagd om korte verhalen, gedichten of scenario's in te sturen. De wedstrijd start in achttien regio's. De beste drie uit elke regio worden beloond met boekenbonnen en de winnaar van de eerste prijs wint een plek in de landelijke finale. Daarvoor schrijven de finalisten een nieuwe tekst. De landelijke winnaar gaat naar huis met een laptop.

Succesverhaal

Presentator van de workshop Creatief Schrijven, schrijver en columnist Oscar Kocken, heeft meerdere malen deelgenomen aan Write Now!. Na verwoede pogingen eerdere jaren mocht hij in 2004 de winst opstrijken in regio Eindhoven. Oscar werd vervolgens op festivals uitgenodigd waar hij mocht voordragen en zijn werk werd geplaatst in het landelijk dagblad *Sp!ts*. Daaropvolgend werd hij gemaild met de vraag of hij voor jongerenwebsite Spunk columns wilde schrijven, deze werden ook gepubliceerd in *nrc.next* en dat werd weer gelezen door een redacteur van Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar die hem uiteindelijk een contract aanbood. Een voorbeeld van een Write Now!-succesverhaal dat voor meerdere winnaars geldt.

Zelfkritiek is noodzakelijk

Christophe Vekeman, schrijver, columnist, performer, geeft workshops aan deelnemers van de voorronden van Write Now!, waarin hij hen leert hun teksten te perfectioneren. Christophe geeft zijn visie op het schrijven van een goede tekst: 'Er is maar één juiste mentaliteit voor een goede tekst en dat is zelfkritiek.' Schrijven is volgens hem een vorm van actief lezen.

Het lezen gaat aan het schrijven vooraf. De schrijver leest zijn gedachten en dat schrijft hij vervolgens op. 'Als schrijver lees je met de blik van je ergste vijand, je moet bereid zijn om jezelf negatief te beoordelen,' zegt Christophe. Het valt hem op dat jonge schrijvers te snel tevreden zijn. 'Denken: "het lijkt ergens op", is niet goed genoeg. Ik vraag jonge schrijvers geregeld: was je hier ook enthousiast over geweest als je het niet zelf had geschreven?'

Inhoud versus vorm

Zelfkritiek slaat op vorm, minder op inhoud. 'Als het niet interessant is geschreven, dan kan het geen goed boek worden.' De vorm is belangrijker dan de inhoud. Christophe illustreert het met een voorbeeld over een slechte mop: 'Cabaretiërs hebben de gave om een slechte mop goed te vertellen zodat er toch gelachen wordt.'

Taal, stijl en compositie

Volgens Christophe voldoet een goed geschreven tekst aan drie criteria. Ten eerste is dat taal: 'Er moet veel aandacht zijn voor de taal van de schrijver. Wanneer hij slordig is met taal, dan zal hij ook slordig zijn met de structuur en stijl.' Het tweede criterium is stijl en formulering. 'De auteur moet schrijven met de mentaliteit dat elk woord telt. Reflecteer als schrijver, dus ook als lezer, op elk woord. Want niemand verveelt zich zo snel als een lezer. Vergelijk het met het luisteren naar een monoloog die je als luisteraar nooit kan onderbreken. Als schrijver moet je zo onderhoudend mogelijk zijn en nauwkeurig omgaan met elk woord.' Ten derde is de duur en compositie van je tekst een criterium. Elke tekst bestaat uit een begin, midden en een eind. Deze driedelige structuur moet elke keer weer worden ingevuld. Het verhaal van zes woorden van Hemingway is daarvan een geschikt voorbeeld: *For sale (begin): Baby shoes (midden), never worn (einde)*.

Begin, midden, einde

Volgens Christophe dient de schrijver beslissingen te nemen over tijd en vertelvorm in het begin. Hij kiest ervoor om een bepaalde toon aan te slaan. Belangrijk is dat hij met de deur in huis valt. De eerste zin zou een vraag moeten oproepen. Zoals Hemingway dat doet met 'For sale:' Wat is te koop? Christophe gebruikt

het voorbeeld van Brusselmans: 'Hij heeft dat goed gedaan in zijn boek *Uitgeverij Guggenheimer*. Zijn eerste zin luidt: "Guggenheimer rook aan zijn neus." Zo'n zin wekt gelijk nieuwsgierigheid op.'

Het midden moet logisch uit het begin voortvloeien. De vertelvorm, tijd en toon moeten hetzelfde zijn. Het midden beantwoordt de vraag van het begin en roept een nieuwe vraag op: de hoezo-vraag. De nieuwe vraag luidt het einde in. Het antwoord op de vraag wat te koop is, is kinderschoenen. Maar het wekt de vraag op: waarom staan ze te koop?

Het eind geeft antwoord op de middenvraag en dat kan op verschillende manieren. Christophe raadt af om beginnende auteurs een open einde te laten schrijven. 'Om een begrijpbaar open einde te schrijven moet je al een geoefend schrijver zijn. Een open einde doet vermoeden dat er gebrek is aan inspiratie of dat we te maken hebben met een onverschillig schrijver. Niet doen dus.' Het is belangrijk om het eind op een logische manier te voltooien, maar deze tegelijkertijd ook op losse schroeven te zetten. De schrijver dient de middenvraag te beantwoorden, maar roept tevens twijfels op en nodigt uit tot fantaseren. Zoals de laatste woorden van het verhaal van Hemingway: 'never worn.' Het geeft antwoord op de vraag waarom ze te koop staan, maar roept ook de vraag op: waarom zijn ze nooit gedragen?

Lef

Anders dan Christophe kijkt Maartje Wortel (Write Now!-winnaar 2007 en juryvoorzitter Write Now! 2010) minder naar taalfouten, maar beoordeelt zij de taalgevoeligheid. Open einden vindt zij juist getuigen van lef. Lef tonen en durven zijn de belangrijkste criteria voor een goed verhaal volgens Maartje. 'De ambitie om de lezer te laten nadenken moet te zien zijn.'

Hoe te beginnen?

Wat te doen met ongemotiveerde leerlingen? Maartje zat zelf op de Rietveld Academie in Amsterdam en studeerde daar Tekst & Beeld. Zelfs voor deze studenten was het moeilijk om te beginnen. Ze adviseert om de leerlingen thuis te laten schrijven in plaats van in de les zelf.

Belangrijk is dat er wordt geschreven met beelden. Wederom komt Hemingway de hoek omkijken. 'Hij zei: "Show, don't tell." Een zin als "ik ben verdrietig" is te individueel. Laat de leerlingen situaties beschrijven, de context, in plaats van alleen de actie te laten plaatsvinden in de tekst.' Hoe zou dit geoefend kunnen worden? Maartje heeft goede ervaringen met film. 'Film is volgens leerlingen wél cool in tegenstelling tot schrijven. Als docent kan je een film laten zien waar niet veel in gebeurt, maar waar wel een sfeer voelbaar is. Laat de leerlingen het fragment beschrijven.'

Kopiëren

Maartje heeft een ander voorbeeld om leerlingen te laten beginnen met schrijven. 'Laat ze hun favoriete boek meenemen. Bespreek met hen de eerste pagina's en laat ze de stijl van het boek kopiëren in hun eigen verhaal.' Ook Oscar Kocken heeft hier goede ervaringen mee. Zijn eerste verhalen waren in de stijl van Ronald Giphart en Herman Brusselmans. 'Ik ging hierdoor nauwkeurig naar mijn tekst kijken en naar de stijl waarin Giphart schreef. Door kopiëren worden leerlingen bewust van toonzetting in verhalen.'

Er was eens...

Maartje kreeg dertienjarige vmbo-ers aan het schrijven door ze aan een hiphoptekst te laten werken. Een andere aanleiding die succesvol bleek te zijn, was volgens Maartje een krantenartikel. 'Laat ze een krantenartikelje meenemen dat hen aanspreekt en laat ze het drama beschrijven dat zich vóór het nieuws heeft voltrokken.' Hierdoor hebben ze een startpunt waaruit verder gedacht kan worden. 'Met een goede aanleiding, komt de rest vaak vanzelf.' Alle drie de schrijvers benadrukken de noodzaak van de eerste zin. Christophe: 'Géef ze desnoods een eerste zin, want die is vaak van levensbelang.' Zelf schrijft hij zo'n driehonderd keer zijn eerste zin voor hij met zijn tweede begint. 'Na mijn eerste zin ben ik vertrokken.'

Vermijd verslagen en clichés

De onderwerpen van de teksten die worden ingezonden voor Write Now! zijn volgens Maartje vaak ingrijpende gebeurtenissen die clichématig zijn. Ter illustratie: van de 1500 inzendingen zijn er ongeveer 1200 dagboekfragmenten. Maartje: 'Het gaat over loverboys en over scheidingen.' Uitdaging is volgens de schrijvers om buiten de clichés om te schrijven. De schrijvers zouden los moeten komen van hun emotie, van henzelf. Maartje: 'Dwing de schrijver om boven het verhaal te hangen en vanuit daar weer in de huid kruipen van de personages.' Tevens wordt gewaarschuwd niet teveel uit eigen omgeving te beschrijven. Daarin schuilt het risico dat het een verslag wordt. Om dit te voorkomen oppert Oscar het volgende: 'Laat ze een anekdote schrijven en schrap elke "ik voelde me". Trek het verhaal buiten de kring van intimi.'

Eigen naam op papier

Christophe benadrukt de noodzaak van een goede titel. 'Deze moet uiteraard aanspreken op het eerste gezicht en als je het boek dichtslaat, moet het met terugwerkende kracht op de inhoud slaan.' En wat te doen als het verhaal af is? Publiceren. Het is leuk voor jonge schrijvers om hun eigen werk gepubliceerd te zien. Ze krijgen daardoor gelijk een podium en publiciteit. Al is het maar een aantal geprinte blaadjes met een nietje erdoor. Als je weet dat een tekst wordt gelezen, dan wordt de schrijver kritischer op zijn werk.

Vorm boven inhoud

Kortom, originaliteit en lef wordt belangrijk geacht bij Write Now!. Het hoeft niet altijd een rond verhaal te zijn. Als je de lezer maar laat nadenken. Ander belangrijk punt: de waarde ligt niet zozeer in de inhoud, maar hoe het wordt geschreven. Nederlands docent Anita Damkot van het Sint Gregorius in Utrecht heeft veel van deze praktische tips overgenomen tijdens de workshop. Zoals de aanpak met films en krantenartikelen. Ze zegt: 'Ik zal zeker de leerlingen weer gaan wijzen op de wedstrijd Write Now!.'

De Boekenweek op school

Door Julia Visser

Presentator: Jeroen S. Rozendaal

Sprekers: Piet Calis, Rindert Kromhout, Coen Peppelenbos

De vraag die in deze workshop centraal staat is: Wat zou je nu kunnen doen met de Boekenweek en het Boekenweekthema? In 2011 zal het thema Geschreven portretten zijn. Dit thema is goed vertegenwoordigd onder de gasten. De eerste is Rindert Kromhout, hij heeft *Soldaten hullen niet* geschreven, een op feiten en bestaande personen gebaseerde roman. De andere gast is Piet Calis, die twintig jaar van zijn leven heeft gewijd aan het beschrijven van het leven van Joost van den Vondel. De workshop wordt geleid door Coen Peppelenbos die een achtergrond heeft als schrijver, criticus en docent.

Piet Calis vertelt allereerst over zijn achtergrond in het onderwijs. In 1984 heeft hij voor het laatst lesgegeven, hij kon eerder stoppen door succes met zijn boekenverkoop. Calis benadrukt zijn liefde voor literatuur en de noodzaak van het literatuuronderwijs. 'Je kunt van het lezen zwanger worden, alleen komt er dan geen kind uit. Je kunt het écht beleven!' Na deze woorden vol passie breekt Peppelenbos in met de vraag waarom Piet Calis een groot deel van zijn leven aan Vondel heeft besteed. Calis legt uit dat hij zijn 1800 pagina's heeft geschreven omdat hij zich erover verbaasde dat er nog geen biografie van Vondel was na 1950. Hij kreeg toegang tot o.a. personen, brieven en zeventig pamfletten die tegen Vondel gepubliceerd werden. Calis legt uit dat hij zich aangetrokken voelt tot de barokke elementen in het leven van Vondel. In geuren en kleuren vertelt hij over het brengen van verhalen voor de klas om interesse en nieuwsgierigheid bij leerlingen te wekken.

Peppelenbos doet een korte peiling in het publiek: 'Wordt er eigenlijk nog Vondel gedoceerd?' Een enkele hand gaat omhoog, reden voor Calis om een tweede vurig betoog te beginnen over de noodzaak om middels biografieën en geschiedenis leerlingen te stimuleren om te lezen. Al snel komt de conclusie dat wanneer biografieën worden gepresenteerd in de klas, deze simultaan moeten lopen met achtergrondinformatie uit de geschiedenis. Bijvoorbeeld voor een beter begrip van de biografie

van Vondel zou er, volgens Calis, aandacht moeten worden besteed aan informatie over o.a. oud Amsterdam en de strijd rond Troje. 'Maar', benadrukt Calis, 'dit is ook echt leuk om te vertellen.'

Na deze bemoedigende woorden vraagt Peppelenbos wat Calis ervan vond dat hij kort werd genoemd in een werk van Jan Wolkers. Wolkers beschrijft namelijk hoe Calis en zijn vrouw eens bij hem langskwamen en zorgde voor een verlangen naar overspel bij Wolkers zelf. Calis reageert verrast en zegt niet te weten waar Peppelenbos het over heeft. Hij kan er hartelijk om lachen en zegt: 'Zo is het leven, vol verrassingen, waarover ik net al vertelde.'

Peppelenbos richt zijn aandacht nu op Kromhout. Op het scherm verschijnt de voorkant van zijn boek *Soldaten hullen niet*. Kromhout gaat erbij staan en vertelt dat de aanleiding tot het schrijven van het boek lag bij het eer willen betonen aan een manier van leven. Hij vertelt in het kort het verhaal van Quentin, Julian en hun jongere zusje Angelica. Zij waren de kinderen van de schilderes Vanessa Bell. Vanessa en haar zus Virginia Woolf waren centrale figuren in de Bloomsbury Group, een bonte verzameling van voornamelijk kunstenaars die woonden en werkten in Engeland in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Quentin wordt schrijver onder de leermeesters Virginia Woolf, Julian is communist en gaat vechten in de Spaanse Burgeroorlog. Het boek wordt beschreven vanuit Quentin over de twaalf jaren die aan Julians vertrek voorafgaan.

Kromhout wil overgaan naar een zelfgemaakte powerpointpresentatie, maar maakt eerst de brug naar het onderwijs. Kromhout vertelt dat hij vroeger op de mavo zat en een leraar had die hem het gevoel gaf dat, bijvoorbeeld, Vondel saai was. Toen hij zelf een kinderboek had geschreven, ontmoette hij een vrouw bij een uitgeverij. Die vrouw besloot z'n boek niet uit te geven, maar gaf hem het advies om de cultuur in te duiken. Hij moest concerten en theater bezoeken. Vanuit die stimulans is zijn kunstliefde geboren. Kromhout sluit deze anekdote af met: 'Ik hoop dat alle jongeren tenminste één iemand ontmoeten zoals zij. Lees, kijk, luister!' Kromhout voegt de daad bij het woord en start de powerpointpresentatie. De meest

prachtige foto's komen naar voren van het huis van Virginia Woolf en leden van de Bloomsbury Group. Van beschilderde schoorsteenmantels tot gekleurde baden en van familiekiekjes, inclusief Julian en Quentin, tot jaloersmakende tuinen. De foto's komen uit een archief en uit Kromhouts eigen collectie, na een persoonlijk bezoek aan het Woolf-huis.

Peppelenbos vraagt waarom niet alles in *Soldaten huilen niet* waarheidsgetrouw is. Kromhout legt uit dat hij na zijn verdieping alles wist en daarna de feiten dus kon loslaten. 'Het moest een roman worden en geen documentaire.' Het doel was een mooi verhaal en daarom vond hij het gelegitimeerd om de feiten naar zijn hand te zetten. Peppelenbos vraagt zich af voor wie Kromhout de meeste sympathie voelde. Kromhout antwoordt met een resoluut: 'Lady Ottoline Morrell'. Deze figuur verscheen in het verhaal als een extravagante dame met gigantische hoeden. Obers zouden op de tafels klimmen om haar te bewonderen. Van de hoofdpersonen krijgt Quentin de meeste sympathie.

Vervolgens wordt de koppeling naar het onderwijs gemaakt met een speciaal ontwikkelde lesbrief over *Soldaten huilen niet*. Dan richt Peppelenbos zich tot de zaal voor vragen. Daaruit komt de wens om nog meer foto's te bekijken uit de powerpointpresentatie. Kromhout laat nog een stroom van foto's zien van Virginia Woolf en haar familie. Dan volgt de tweede vraag vanuit de zaal. 'Ik vind dit allemaal leuk en interessant, maar ik zou wel wat meer met die boekenweek willen.' Callis zegt, onder instemmende geluid van aanwezige docenten, dat het niet veel zin heeft om leerlingen te vragen om biografieën te lezen. Wat je volgens hem wel kunt doen is ingaan op in hoeverre het leven van de schrijver invloed heeft op zijn werk. Beide gasten beamen dat zij vaak rondom een literair werk op zoek gaan naar de context waarin het is geschreven. Kromhout wil benadrukken dat hij zijn boek heeft uitgelegd om nieuwsgierigheid bij de docenten op te wekken. Dat zijn werk bij uitstek zou kunnen worden gebruikt om het echte leven achter het geromantiseerde verhaal te onderzoeken. Na nog een laatste intermezzo over seks in literatuur en de reactie van leerlingen daarop, sluit Peppelenbos de workshop af.

Een concreet startpunt en eindpunt van de workshop was er niet, wel passievolle verhalen. We hebben kunnen zien dat de biografieën niet rechtlijnig gedoceerd zouden moeten worden, maar als een onderzoek naar het leven, de context en de invloed op literatuur. Deze workshop was in die zin, met al zijn intermezzo's en uitstapjes, de perfecte afspiegeling van dit concept. Petra Windt, docent Nederlands kan deze conclusie beamen. Alhoewel het geen doelgerichte workshop was, heeft zij zich heerlijk

kunnen onderdompelen in de verhalen. En zij ziet mogelijkheden in haar klas om het Boekenweekthema in de klas te brengen door te lezen over het leven en de aansluiting met de praktijk.

Tips

- biografie in context plaatsen
- combinatie met geschiedenis
- onderzoek naar leven achter roman

Tools

- Lesbrief *Soldaten huilen niet*: binnenkort te vinden op www.leopold.nl/web/Lesbrieven.htm

Poëzie in de klas

Door Ruben Meintema

Presentator: Sanna Andrea-Dia
Spreker: Kees Spiering

'Als mama iets vertelt bewaar ik het in mijn hoofd tot het september is'

Een doe-middag is het, de workshop 'Poëzie in de klas' van de goedlachse Groningse dichter Kees Spiering (geboren op Terschelling in 1958). Leerlingen moeten volgens Spiering niet verteld krijgen wat gedichten precies zijn of zouden moeten zijn, ze moeten poëzie zelf meemaken en zelf ook aan de slag gaan als dichter. Wat is immers een betere manier om over poëzie te leren dan om het zelf te maken? Het bovenstaande gedicht *Als mama iets vertelt* is geschreven door een kind van vier jaar oud, maar heeft alle kwaliteiten van goede poëzie. De deelnemers aan de workshop, in het dagelijks leven veelal docenten, zijn op deze dag zelf even leerlingen, en gaan dus de lesmethode van Spiering aan den lijve ondervinden. Deelnemers schrijven zelf gedichten, waarvan sommige zo goed blijken te zijn dat Spiering gekscherend opmerkt de opbrengst van de sessie te bundelen.

Kees Spiering, oud-docent Letterkunde maar zelf ook dichter, combineert graag zijn vakgebieden om zo tot leuke maar ook effectieve methoden te komen. Als dichter debuteerde hij 25 jaar geleden en viert dit jaar dus zijn jubileum. Door de organisatie van Doe Maar Dicht Maar werd Spiering gevraagd een lesbrief te schrijven. Dit strookte niet met zijn lesopvatting, en hij wilde aanvankelijk weigeren, maar hij presenteerde Doe Maar Dicht Maar een alternatief. In plaats van een lesbrief schreef Spiering een projectbrief, waarin hij zijn methode van poëzieonderwijs uiteenzette. Deze methode is geen klassieke les maar een project dat bestaat uit vijf fasen. Deze vijf fasen doorloopt Spiering vaak zelf ook bij zijn eigen gedichten.

De eerste fase is 'Introductie.' In deze fase moet de leerling bekend en gewend worden gemaakt met het verschijnsel poëzie. Dit kan door het ophangen van gedichten op posters in de klas, maar vanzelfsprekend ook door het voorlezen van gedichten. Bloemlezingen zijn hierbij een aanrader, bijvoorbeeld *Het Poëzie Spektakel* en *Wie heeft hier met verf lopen smijten* dat bij Querido uitkwam, maar ook de kinderversbundels van de Vlaamse letterkundige Jan van Coillie.

Bij voorlezen is het van het allergrootste belang dat er twee gedichten elk twee keer worden voorgelezen. De eerste keer wordt het gedicht namelijk onvoorbereid door de leerling tot zich genomen, de tweede keer gaat hij of zij al verbanden leggen binnen het gedicht, met andere gedichten, of zelfs met de bredere culturele context. De deelnemers van de sessie zouden de gedichten maar één keer te horen krijgen, maar deze groep van docenten en dergelijke wordt geacht door een tweede keer de gedichten over te lezen verbanden te kunnen leggen.

De tweede fase is 'Oefenen.' In deze fase leren de leerlingen materiaal met poëtische potentie te verzamelen, en hiermee te oefenen in het schrijven van een gedicht uit dit 'raw material.' De belangrijkste boodschap die kinderen (maar ook de deelnemers van de sessie) meekrijgen is dat we af moeten van de gedachte dat een gedicht altijd spontaan uit het diepste binnenste komt opborrelen. Alsof de dichter altijd simpelweg achter een houten bureautje gaat zitten en wacht tot zijn gekwelde hart als vanzelf een gedicht uitstort over het papier. Deze Romantische gedachte overheerst nog steeds het beeld van de kunstenaar, schrijver, en met name de dichter, maar Spiering wijst er op dat dichten een vak is. Je moet een gedicht zien als iets wat ook van buiten jezelf kan komen, en waar je vervolgens aan kan schaven en boetseren, totdat het voltooid is.

De volgende fasen zijn achtereenvolgend 'Schrijven,' 'Bespreken,' en 'Herschrijven.' Deze fasen spreken voor zich, en worden ook niet tijdens de workshop behandeld. De deelnemers aan de workshop beginnen net als een schoolklas bij de eerste fase. Er worden twee gedichten voorgelezen. Beide hebben hetzelfde thema: dierenleed, iets wat volwassenen maar vooral kinderen sterk aan kan grijpen. Beide gedichten zijn van Spiering zelf. De naam van het eerste gedicht is 'Flat of the Living Dead'. De eerste strofe luidt:

*We zaten in de auto, wachtend op groen
toen naast ons een flatgebouw stopte.
Ik geloofde mijn ogen
maar zag niet meteen wat ik zag*

In de laatste strofe wordt duidelijk dat het rijdende flatgebouw een veetransport voor kippen is. We gaan

direct verder met het volgende gedicht, 'Gorilla Gorilla'. De middelste strofe luidt:

*Bangkok. Bar. Een hand
op zijn rug met zoveel haar
dat hij in zijn eigen nestje ligt*

De vragen die bij deze gedichten gesteld worden zijn kort, bondig, en eenvoudig. Wat zijn de verschillen tussen deze twee gedichten, lengte van gedicht, van de regels? Welke vind je het mooist? Maar je moet een kind daarna nooit gaan ondervragen: waarom vind je deze het mooist? Dat is de snelste manier om een beginnende interesse in de poëzie in de kiem te smoren. Deze vind ik gewoon het mooist. Punt. Het eerste gedicht is gebaseerd op de eigen ervaring. Spiering vertelt over hoe hij zelf ooit een vrachtwagen vol met kippen naast zich zag op de weg, en de gewaarwording die dat teweegbracht. Het tweede gedicht is gebaseerd op een foto die Spiering ooit gezien heeft en veel indruk gemaakt heeft: een afgehakte gorillahand die op een bar in Bangkok als asbak gebruikt wordt. Hiermee toont Spiering tevens aan dat het materiaal van een gedicht ook van buiten kan komen. Het kan ook aangereikt worden, en dienen als materiaal om de eigen reactie mee te weerspiegelen.

In de tweede fase gaan de deelnemers zelf aan de slag als dichter, onder professionele begeleiding. Spiering laat een aantal oefeningen zien die in de klas toe te passen zijn om materiaal te verzamelen. In de eerste zegt de leraar een zin, en moeten de deelnemers daar een tweede zin bij bedenken: 'Er zwemt een vlieg in mijn soep.' De eerste reactie laat niet lang op zich wachten: 'Had even genoeg van de hondenpoep.'

In de tweede oefening moeten de deelnemers een boom tekenen. We zitten op de vierde verdieping van een gebouw in het centrum van Rotterdam, dus uit het raam kijken voor een voorbeeld heeft niet veel zin. De boom is dus een afspiegeling van het beeld van een boom dat de deelnemers met zich mee dragen. Na ieder een ander soort boom getekend te hebben, begint Spiering vragen te stellen over deze boom. 'Hoe hoog is de boom?' Het antwoord moet niet in meters gegeven worden, maar door middel van een vergelijking. Dat geldt ook voor de volgende vraag: 'Hoe dik is de boom?' Zo dik als mijn vader, een regenton, etc. 'Welke kleuren heeft de boom?' 'Als je in de boom kruipt, wat zie je dan vanuit de ogen van de boom?' 'Wat hoort hij, wat doet hij, wat denkt hij, wat doet hij 's nachts, en wat wil de boom?' De antwoorden op deze vragen vormen het ruwste materiaal voor een gedicht. Eerst wordt er structuur in het materiaal gebracht door het in een kort tekstje om te vormen. De tekstjes brengen de informatie van de boom met elkaar in verband, en resulteren in eerste

zinnen als: 'In de zachte herfstlucht kijkt de boom uit naar de omhelzing van kinderen, die wachten tot hij appels laat vallen. In de lente wacht hij tot hij breed en sterk genoeg is om een schommel aan te hangen.' De meeste verhaaltjes hebben de tendens van een boom die hoger wil worden dan de andere bomen, een boom die verliefd is geworden op een andere boom in het bos, en een boom die op wil staan en 'op inktvisvoeten' de weg over wil steken naar zijn geliefde. Een enkele deelnemer komt met zo'n uitgebreide en lange tekst dat Spiering gekscherend vraagt of zij het thuis al had geschreven. Een andere deelnemers heeft de stap van het tekstje schrijven overgeslagen en draagt al meteen een abstracte poëtische tekst voor. Dit is inderdaad de volgende stap. Schrap alle woorden 'en', 'maar' en 'omdat' uit de tekst. Schrap vervolgens nog vijf willekeurige woorden. Proza heeft vocht nodig tussen de woorden, maar in poëzie moet al het vocht tussen de woorden verdwijnen.

Een andere manier om ruw poëtisch materiaal te verzamelen is het maken van woordassociaties. Deelnemers worden gevraagd het mooiste woord op te schrijven dat ze kunnen bedenken. Woorden als bloesem, zomergoud, appelgroei, weemoed, transformatie, en averij duiken op. Daarna een lelijk woord. Lelijke woorden in deze deelnemergroep komen vaak uit de kantoortaal, zoals insteek, en nachecken. Een van origine Franstalige deelnemster vindt het een gruwel om een Nederlander jus d'orange te horen zeggen: 'sjuderansj.' Ze doet op verzoek een aantal keren voor hoe je het echt uitspreekt, en de groep is zwaar onder de indruk. Dan moet de groep een deftig woord opschrijven. Heel toevallig komen hier vooral Franse woorden aan bod: plumeau, jarretel, à propos. Als lieve woorden worden poekie, dot, donsbolletje, poppedijn, en keutelkindje (!) gevonden. Sombere woorden zijn: teloorgang, gitzwart, hangen, moeizaam, grauw, etc. Dit materiaal moet dan hetzelfde proces doorgaan als het vorige; eerste een verhaaltje schrijven, en dat indampen tot een gedicht.

Wat tenslotte belangrijk is bij poëzie, is dat het beelden uitvindt voor woorden en concepten. Dichten is beelden verzinnen, en bovenstaande oefeningen kunnen de leerling daarin trainen. Het is vooral belangrijk 'slappe' woorden te vervangen door beelden in poëzie. Slappe woorden zijn bijvoorbeeld: verliefd, liefde, pijn, verdriet, etc. Deze woorden zijn door veelvuldig gebruik teveel versleten om indruk te maken, en zijn bovendien te algemeen en beschrijvend. Door te oefenen kunnen leerlingen leren slappe woorden te vermijden, beelden te verzinnen, en poëtisch materiaal aan te scherpen. Dat is in ieder geval leerzamer dan wachten op een Romantisch genie dat als vanzelf zijn hart uitstort in poëzie.

Nu u! *Als je dit gedicht herschrijft, hoe klinkt het dan?*

Door Karin Poldervaart

Sprekers: Frank Tazelaar, Tsead Bruinja, Ruben van Gogh, K. Michel

Nederland is de laatste jaren veel canons rijker geworden: zo is er de canon van Nederland, de canon van de kindertelevisie, en zelfs een canon van Harderwijk. Ook Nederlandse poëzie is in een canon te vatten. In een poging die poëzie levend te houden en te verbinden met wat er vandaag in de moderne poëzie gebeurt, stelde Literair Productiehuis Wintertuin een verfrissende gedichtenbundel samen: *Nu u!*. Poëzie van jonge dichters, gebaseerd op oude klassiekers. En dat alles met handig materiaal om in de klas te gebruiken. 'We willen voorkomen dat de canonpoëzie een mausoleum wordt waar niets gebeurt.'

Klassiekers in het nu

Frank Tazelaar, directeur van literair festival Wintertuin: 'We laten met het project Nu u! zien wat moderne poëzie te maken heeft met de klassiekers, de gedichten die tot de canon van de poëzie worden gerekend. Door die traditie mee te nemen in moderne poëzie en andersom, maken we het verband ertussen aanschouwelijk. We vroegen ons af: hoe zouden die klassieke gedichten nu klinken? Zo maken we de canon weer levend. We vroegen een aantal dichters van nu om te reageren op een bekend gedicht en op basis daarvan hun eigen versie te schrijven. We maakten er een lesbrief en opdrachten bij, zodat de bundel goed te gebruiken is in de klas.' Het project Nu u! bestaat naast de bundel uit een theatervoorstelling, waarin dichters optreden en het werk een extra dimensie krijgt door er livemuziek aan toe te voegen.

Hé's en ha's

Eén van die dichters die met een klassieker aan de slag is gegaan is Tsead Bruinja. Hij bewerkte één van de bekendste gedichten van Paul van Oostaijen, 'Marc groet 's morgens de dingen':

*hé blad aan de bomen hé
hé zon aan de lucht hé
hé blad aan de bomen hé
hé gebakken rode steen hé
hé deur hé
hé rook uit de schoorsteen hé
hé warmte van een ander hé*

(eerste twee strofen uit het gedicht van Tsead Bruinja, geciteerd uit: *Nu u!*)

De bewerking van Van Oostaijens gedicht was een onbewust proces. Bruinja: 'Het gedicht zat onbewust in mijn hoofd. Ik deed een optreden bij het Kröller-Müller Museum met een flamencomuzikant en een flamencodanseres, dus dat was al erg ritmisch. Ik begon met de hé's en ha's. Verder dronk ik veel koffie, rookte dingen waar uw leerlingen zeker nog niet aan mogen komen en luisterde veel muziek. Zo ontstond langzaam mijn versie.' Welke rol spelen de klassiekers eigenlijk in Bruinja's eigen werk? 'Ik heb Engels gestudeerd, mijn canon bestaat vooral uit dichters als Milton en Blake. Inspiratie voor mijn werk haal ik vooral uit hedendaagse dichters van na de Tweede Wereldoorlog.'

Een korreltje sand

Sommige dichters kozen zelf een gedicht voor de bundel, andere hadden minder keuzevrijheid. Tazelaar: 'We wilden een aantal dichters zoals Ingrid Jonker, een Zuid-Afrikaanse dichteres, in ieder geval behandelen. Vanwege de band die Ruben van Gogh heeft met Zuid-Afrika, kwamen we daarvoor al snel bij hem terecht.' Van Gogh bewerkte een gedicht van Ingrid Jonker, 'Een korreltje sand'. Van Gogh: 'Toen ik op een middelbare school in Den Bosch was, kwam ik erachter dat ik telkens dezelfde gedichten schreef, alleen in een andere vorm. De oerversie heette "Een dubbeltje", jaren later schreef ik het gedicht nog een keer. Toen werd het een bewerking van "Een korreltje sand", maar ik had niet door dat ik mijn gedicht daarop baseerde.'

*Het begon met een korreltje zand, nee,
daar eindigde het mee, het begin
was de wereld, nee, het einde, nee, nee*

*in het begin was al het einde in zee gelegen,
als potentie, door niets vermoed, wemelend
met wat er daar te wemelen viel,*

(eerste twee strofen uit het gedicht van Ruben van Gogh, geciteerd uit: *Nu u!*)

Nijhoff

Hoewel veel dichters de klassieken onbewust meenemen in hun werk, heeft dichter K. Michel al eens bewust enkele gedichten bewerkt. 'Ik heb eerder werk van Gorter en Nescio bewerkt, puur om hun werkwijze te fileren en te kijken hoe hun techniek werkt.' Voor *Nu u!* maakte hij een variant op 'Impasse' van Nijhoff. Nijhoff schreef zijn eerste versie in 1935, zijn tweede een jaar later. 'Ik dacht: als hij het kan, kan ik het ook,' aldus Michel. 'Het tafereel speelt zich af tussen twee mensen die samen in een keuken staan. Opvallend is dat de twee gedichten heel anders eindigen. Ik ging het gedicht fileren en maakte een tweede versie, waarin ik de fluitketel die ook in de keuken staat aan het woord laat.'

*tussen
twee keukens
tussen twee sonnetten*

*tussen
daar en hier
hem en haar*

(eerste twee strofen uit het gedicht 'Onder het timelraam' van K. Michel, geciteerd uit: *Nu u!*)

Vergeeten woorden

Klassieke gedichten kunnen zaken belichten die leerlingen vandaag de dag niet meer kennen. Een docente uit het publiek vraagt zich af of Michel er over nagedacht heeft dat veel leerlingen niet meer weten wat een fluitketel is. Had hij daar geen rekening mee kunnen houden bij het herschrijven? Michel is verbaasd: 'Ik kan me helemaal niet voorstellen dat leerlingen niet meer weten wat een fluitketel is.' Er ontspint zich een discussie over vergeten woorden en het opnieuw tot leven brengen van woorden die dreigen te verdwijnen. Van Gogh heeft daar ook een voorbeeld van: 'Ik schreef ooit een gedicht over de buzzer. Toen ik het schreef, wist niemand nog wat het was, toen het gedicht eenmaal uitkwam, was de buzzer alweer verdwenen. Zo snel kan het gaan.' Michel vindt dat gedichten hier een rol in kunnen spelen: 'Gedichten kunnen ook dingen levend houden die anders vergeten worden. Ik voel een onderwerp voor een nieuw gedicht opkomen, ik denk dat ik de fluitketel ga redden.'

Wijzen op traditie

Moet je eigenlijk op de traditie wijzen of kun je het ook op een impliciete manier gebruiken? Vraagt Tazelaar zich af. Michel: 'Volgens mij geef je de traditie vanzelfsprekend door, doordat je het Nederlands gebruikt dat je geleerd hebt.' Volgens Van Gogh is het de taak van de docent om de traditie over te brengen. Bruinja voegt toe: 'Ik geloof dat ik meer een betrokkenheid wil doorgeven, een soort intensiteit.'

In de klas

'Erg interessant allemaal,' vindt een docent uit het publiek, 'maar we zitten vandaag bij de Dag van het Literatuuronderwijs. Wat kunnen docenten hiermee in de klas?' Bruinja doet een suggestie: 'Laat leerlingen zelf een gedicht herschrijven. Lees een gedicht als dat van Van Ostaijen voor, en laat ze een versie schrijven waarin ze bijvoorbeeld zelf dingen begroeten en afscheid nemen.' 'En vraag vooral de lesbrieff op en de bijbehorende opdrachten van Wintertuin,' vult Tazelaar aan. Genoeg materiaal dus om met de poëziecanon aan de slag te gaan in de klas.

Nu u! in uw klas?

Nu u! bestaat uit een bundel, een theatervoorstelling en materiaal voor in de klas. De bundel *Nu u!* is verkrijgbaar bij de boekhandel en te bestellen op www.wintertuin.nl. Bij het boek is een lesbrieff gemaakt en diverse opdrachten voor in de klas. Docenten kunnen dit materiaal opvragen via info@wintertuin.nl. *Nu u!* is ook te boeken als poëzievoorstelling op school; een theatervoorstelling waarin dichters een klassiek gedicht samen met hun nieuwe versie laten horen. Het programma wordt aangevuld met livemuziek en beelden. Kijk voor een speelschema en meer informatie ook op www.wintertuin.nl.

Wandeling door de fictie

Door Veerle Brans

Presentator: Jeroen S. Rozendaal

Spreker: Hans Kreuzen

Hans Kreuzen is medewerker van het Louis Couperus Genootschap in Den Haag. Regelmatig verzorgt hij literaire wandelingen in de Couperus-stad Den Haag.

Eerst geeft Kreuzen een inleiding over feit en fictie in het werk van Couperus. Feit en fictie lopen er door elkaar. Een voorbeeld zijn de straten beschreven in *Eline Vere*. De Surinamestraat en het Nassaplein bestaan echt in Den Haag, alleen laat Couperus andere mensen wonen in de omschreven huizen. De woning van Eline Vere is de woning waarin de familie Couperus heeft gewoond na hun verblijf in Nederlands-Indië. Het huis bestaat echt en *Eline Vere* is fictie. Dit spel tussen fictie en werkelijkheid is typisch Couperus.

Kreuzen maakt de analogie met Sherlock Holmes-romans van Arthur Conan Doyle, een tijdgenoot van Couperus. In de verhalen van Sherlock Holmes woont de detective op Baker Street 221b. Op het moment van schrijven bestond dit adres niet. Tegenwoordig bestaat Baker Street 221b wel en is het Sherlock Holmes-museum hier gevestigd.

In het boek *De kleine zielen* van Couperus wordt de Surinamestraat beschreven. Deze straat is nog helemaal hetzelfde, met dezelfde panden en dezelfde kastanjabomen. Couperus heeft daar lange tijd zelf gewoond. Kreuzen leest een citaat voor uit de roman, over Marietje van Saetzema.

Ten slotte haalt Kreuzen het citaat aan 'Zo ik iets ben, ben ik een Hagenaar'. In eerste instantie lijkt het gewoon een bevestiging van wat we al weten: dat Couperus uit Den Haag komt. Maar Couperus is misschien wel geboren in Den Haag, maar opgegroeid in Nederlands-Indië. Een bevestiging dat er nooit staat wat je denkt dat er staat.

Na deze inleiding vervolgt Kreuzen zijn verhaal met tips over hoe je met scholieren een literaire wandeling maakt. Een eerste mogelijkheid is het kopen van een boekje bij het VVV-kantoor. In alle grote steden bestaat er wel een vertegenwoordiger van de literatuur. Zo heb je een wandeling over Bordewijk in Rotterdam, in

Amsterdam hebben ze Reve en in Den Haag natuurlijk Couperus. In Kampen bestaat er een wandeling over Thea Beckman. Zorg ervoor dat je de wandeling altijd van tevoren zelf loopt, wellicht is het boekje verouderd of zijn er werkzaamheden. Het is ook mogelijk om een gids in te huren.

Het is ook mogelijk om zelf een literaire wandeling maken. Literaire genootschappen zijn altijd bereid om informatie te verschaffen. Let er wel op dat niet alle auteurs geschikt zijn om een literaire wandeling over te maken. Vertel tijdens de wandeling ook iets over het leven van de desbetreffende schrijver. Je hoeft een dergelijke wandeling ook niet alléén te maken. Laat de leerlingen informatie opzoeken voor je wandeling. Op die manier worden ze erbij betrokken en worden ze gedwongen zich in te lezen. Als docent kun je ook een opdracht aan de wandeling koppelen. Wat tevens van belang is, is dat je weet hoe lang je wandeling duurt. En vergeet niet dat de leerlingen hongerig worden, zorg voor een pauze waarin ze iets kunnen eten. McDonalds doet het altijd goed.

Een vraag uit de zaal: Wat is de grote meerwaarde van een literaire wandeling?

- Het is leuk om een uitstapje te maken.
- Het scheidt een band tussen docent en leerling.
- De leerlingen beseffen des te meer dat de auteur echt heeft geleefd (misschien wel in hun eigen stad).
- De leerlingen leren kijken naar een stad op een nieuwe manier.

Een deelnemer uit de zaal wil hier nog iets aan toevoegen. Hij heeft als docent zijn klas een keer meegenomen naar Den Haag om daar een literaire wandeling te lopen. Aan het einde van het schooljaar vroeg de docent wat ze het leukste onderdeel vonden van de literatuurles dat jaar. Bijna alle leerlingen noemden de literaire wandeling. De docent voegde hieraan toe dat een literaire wandeling kan helpen om het werk van een auteur levendiger te maken.

Nog een vraag uit de zaal: Is het wenselijk om een gids in te huren in plaats van alleen een boekje te kopen?

Ja, het is aan te raden om een gids mee te nemen. Leerlingen zijn kritisch en wanneer je een aantal vragen niet kunt beantwoorden dan verlies je de aandacht. Een gids zal in het algemeen een expert zijn op het gebied van die bepaalde schrijver, en zal dus vrijwel alle vragen kunnen beantwoorden. Het is natuurlijk zaak om een goede gids in te huren.

Laatste vraag uit de zaal: Zijn er bepaalde wandelingen die het goed doen bij leerlingen?

De waardering van de leerling is altijd moeilijk te voorspellen. Ooit heeft Kreuzen een aantal leerlingen de film *De Stille Kracht* naar het gelijknamige boek van Couperus laten bekijken. Hij verwachtte dat deze klas het te droge kost zouden vinden. Uiteindelijk bleek dat de leerlingen de film erg leuk vonden. Om terug te komen op de vraag: iedere klas is anders en zal anders reageren op de verschillende wandelingen.

Een laatste anekdote over het huis van Couperus. In de Surinamestraat staan een heleboel mooie, grote huizen. Het grootste huis is dat van Couperus. Lange tijd heeft de ambassadeur van Egypte gewoond in dit huis. Helaas is het lange tijd niet onderhouden en omdat het Egyptisch grondgebied is kon de Nederlandse overheid niets doen. De ambassadeur vertrok uit het huis en zette het te koop. Helaas is het te kostbaar, mede vanwege de restauratiekosten, om over te nemen door het Louis Couperus Genootschap. Het huis staat nog steeds te koop.

3 SCHRIJVERS EN BOEKEN

De canon fictief

Door Jodie Colijn

Sprekers: Hubert Slings, Jef van Gool

De sprekers van de workshop De canon fictief zijn Hubert Slings en Jef van Gool. Slings is hoofdredacteur van de website www.literatuurgeschiedenis.nl en werkzaam bij www.entoen.nu. Van Gool is hoofdredacteur van de website Literatuurplein.

Hubert Slings vertelt eerst de achtergronden bij de canon fictief, ook wel de canon van Nederland genoemd. Waar komt de benaming canon vandaan? Daar geeft Slings een antwoord op. Canon komt uit het Grieks en betekent maatstaf. Datgene waar je iets van kan afmeten. Waar je dus kwaliteit aan kunt meten en van af kunt nemen. 'Het is een historische canon, maar deze is ook zeer bruikbaar voor het vak Nederlands en het literatuuronderwijs,' vertelt Slings. De canon is uitgewerkt door een commissie onder leiding van Frits van Oostrom. De commissie heeft gediscussieerd over welke historische hoogtepunten van Holland opgenomen moesten worden. De vijftig belangrijkste zijn namens deze commissie op de site te zien. De website is sinds 2007 te bezoeken op: www.entoen.nu. Op de site zijn hoogtepunten verzameld van de hunnebedden tot aan de euro. 'Op entoen.nu wordt het verhaal verteld van het land dat wij gezamenlijk bewonen,' zegt Hubert Slings. Het zijn allemaal vensters in plaats van lijstjes, omdat die vensters weer een doorgang bieden naar andere onderwerpen en het is geen lijst van mate van belangrijkheid. 'Het zijn eigenlijk vijftig stapstenen,' aldus Slings.

Het fundament ligt vooral op de bovenbouw van het basisonderwijs, maar dit wordt nog uitgebouwd naar de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Sinds 1 augustus 2010 is de canon van Nederland opgenomen in de kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs. Hierdoor moet een deel van de canon behandeld worden tijdens de lessen en zal het bij het kind de Nederlandse taal en de geschiedenis kennis verrijken.

De website is er speciaal voor leerlingen en leraren in het primair- en voortgezet onderwijs. Deze scholieren zijn in de leeftijd van acht tot en met veertien jaar. Tijdens de presentatie toont Hubert Slings de website. Zo krijgen we ook een beeld bij het verhaal en ziet de groep een overzicht met alle vijftig vensters.

Hij laat zien dat je bovenin de menu's kunt kiezen voor de lerarenpagina's of de leerlingenpagina's. Deze scholierenpagina's zijn ook onderverdeeld in de groepen 5-6 en 7-8. Slings klikt op het icoontje van de Waternooodsramp (1953). Hij laat hierbij zien dat er ook een versie is voor laaggeletterden. Bij al deze mogelijkheden verandert de lay-out van de website. 'Ik heb speciaal voor de afbeelding met de Waternooodsramp gekozen, omdat hier al uitgebreide lijsten staan met meer informatie en daar gaat mijn medespreker straks meer over vertellen,' sluit Slings zijn eerste deel af.

Dan staat de andere presentator, Jef van Gool, op en begint spannend voor te lezen uit het literaire werk van Margriet de Moor, *De verdrongene*. Hij leest mooi voor en stopt abrupt, waardoor ik mensen hoor denken: we want *Moor*. Hierna vertelt hij over zijn website waar hij hoofdredacteur van is en dat deze site, genaamd www.literatuurplein.nl, is aangesloten op de hiervoor besproken site: www.entoen.nu.

En hoe gaat dat precies in zijn werk? Stelt u voor: u bent op de startpagina van www.entoen.nu en tussen alle plaatjes klikt u op het icoontje van het bootje bij de Watersnood. Dan gaat u gelijk naar de vervolgpagina. Hier staat een duidelijk geschreven tekst over deze ramp. Hiernaast staan foto's die in die tijd genomen zijn. Wilt u meer lezen en zien na dit verhaal en de beelden? Rechts hiervan staat een menu met tal van mogelijkheden bij dit onderwerp. Zo komt u via de link Achtergrondliteratuur veelal op de site van literatuurplein of op leesplein.nl. Deze laatste site is voor de jongere lezers. Literatuur- en leesplein zijn allebei een database van boeken.

'Bij het klikken op het knopje Achtergrondliteratuur komt er een hele lijst boeken en videofilmpjes. Als ik dat bij de Watersnood doe, dan staat er inderdaad al een hele lijst, waaronder het door mij eerder voorgelezen boek *De Verdrongene*. Ik las het voor zodat jullie een beetje in konden leven in zo'n rampsituatie.' Bij de boeken kom je standaard op de hierboven genoemde literaire sites. Op deze websites en ook bij Leesplein staat kort de praktische informatie bij de boeken vermeld. Een korte beschrijving van het boek, de verkrijgbaarheid en de laatste druk staan hier. In de zaal met bezoekers gaat een hand omhoog: 'Staat er ook op één van de

sites geschreven wat de eerste druk is?' Het antwoord van Jef van Gool is kort en duidelijk. Alleen entoen.nu meldt dit altijd.

De boeken, maar vooral ook de filmpjes zijn uitermate geschikt om bij het lesgeven te gebruiken. Dit kan bijvoorbeeld op de nieuwe smartboard of met een groot presentatiescherm.

'Daarbij heeft de Canon ook lokale en regionale kabels, zodat de kinderen kunnen zien wat er bij hun in de buurt is gebeurd.' 'De hunebedden zijn bijvoorbeeld goed om op regionale schaal te behandelen,' zo valt Slings bij. Er zijn nog veel meer lestips gegeven en zo kunnen de kinderen goed op onderzoek uit in hun eigen omgeving. 'De lokale en regionale geschiedenisonderwerpen kunnen een fijne opstap zijn naar het landelijke niveau,' zegt Van Gool.

De samenwerking van deze sites en de combinatie Nederlands en geschiedenis maakt de site breed toepasbaar. De Canoncommissie probeert zo het verhalende, fictieve aspect van geschiedenis naar voren te krijgen.

'De boeken en films bij dit onderwerp zijn vrij te gebruiken bij welke les of bij welk vak dan ook. Verder staan er lesideeën en to-dotips bij de Watersnood. Enkel bij de Watersnood en de Crisisjaren die er ook bij staan, kunt u voor nu zulke uitgebreide mogelijkheden vinden. Aan het eind van dit jaar komen de lijsten bij de andere items online. Ook voor de bovenbouw.' Zo staat er fictie en non-fictie tussen de literatuurlijsten vermeld. Verder zijn er persoonlijke verhalen en romans opgenomen, om goed in de vroegere situaties te kunnen inleven.

De sprekers hebben de aanwezige bezoekers een paar dagen voorafgaand aan de presentatie gevraagd te reageren op een aantal stellingen. Het ging om vier stellingen die de mensen per mail ontvingen en er werd gevraagd om hun meningen. De eerste stelling luidt: geschiedenis daar hoef je bij jongeren niet mee aan te komen. Uit de reacties blijkt dat de meeste leraren het daar niet mee eens zijn en dat je ook niet alle jongeren over één kam kan scheren. Een persoon wil dat zelf nog even toelichten: 'Vooral jongens zijn erg geïnteresseerd in historie en je moet vooral op hun belevingswereld inspelen en onderzoeken met de kinderen, daar leren ze veel meer van dan enkel theorie en frontale lesgeving.' Een andere docent zegt dat bevreemding en overdrevenheid ook erg goed werken en de geschiedenis interessanter maakt. Slings geeft hier nog een voorbeeld van uit eigen ervaring. Een kennis van hem die lerares is, vertelde hem een keer dat zij met de kinderen van groep 7 een les over de Tweede Wereldoorlog buiten had gegeven. Om hun te laten inleven in deze verschrikkelijke tijd had ze een coupé

door leerlingen laten tekenen waar ze met een grote groep in moesten staan.

De tweede stelling gaat over of geschiedenis interessanter zou zijn voor jongeren als er aspecten van fantasy betrokken zouden zijn. Volgens een aanwezige leraar is dit erg moeilijk, omdat de docent vaak het genre miskent en de leerling zijn of haar eigen fascinatie voor dit genre niet onder woorden kan brengen. En zo komen er meer reacties. Zo is iedereen het erover eens dat er weinig goede literaire fantasyboeken zijn in het Nederlands. Het aanbod is hier mager. En dit terwijl er wel best een groot publiek is voor deze boeken. Vooral Engeland heeft veel literaire fantasyboeken, een duidelijk voorbeeld is *Lord of the Rings*. Een bezoeker denkt dat de verklaring is dat wij in Nederland toch de 'Doe maar gewoon-cultuur' hebben. Dit levert wat discussie op en zo komen een paar docenten toch met een paar literaire fantasy namen als W.J. Maryson en Peter Schaap.

De derde en laatste stelling is: verhalen lenen zich bij uitstek om de geschiedenis tot leven te wekken. Hier is iedereen het mee eens. Een bezoeker wil hier wat meer over zeggen en staat op: 'Kinderen willen wel werkelijkheid als iets als werkelijkheid wordt gepresenteerd. Dus geen boek van Maria Mosterd, om maar een voorbeeld te geven, waarbij het uiteindelijk opeens allemaal verzonnen en fictie is.' Hier reageert een andere aanwezige op met de woorden: 'Ik denk dat fictie prima is om te lezen en te beleven, maar als dit dan maar wel aansluit bij de belevingswereld van jongeren en in ieder geval een betrouwbare weergave is van de werkelijkheid.' Op het presentatiescherm staat ook een antwoord uit een e-mail weergegeven: feiten x fictie = een fantastisch concept. Tot besluit wil een andere vrouwelijke docent er nog aan toevoegen: 'Ik had gestuurd dat over de Watersnoodramp ook veel boeken geschreven zijn zoals *De verdronkene*. Verder is er geen heel hoge literatuur bij, maar die verhalen blijven wel hangen.'

Kort kunnen we concluderen dat de canon fictief aansluit op de belevingswereld van schoolkinderen in verschillende groepen. De tekst en de lay-out van www.entoen.nu wordt per klas aangepast. Ook de site van leraren en leerlingen verschilt in tekst, ideeën en vorm. De site is vooral bedoeld voor leraren en leerlingen van de bovenbouw van de basisschool en de onderbouw van de middelbare school. De leerlingen hebben de leeftijd variërend van acht tot veertien jaar. De canon is opgenomen in de kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs en kan voor Nederlands, literatuur of geschiedenis naar alle vrijheid gebruikt worden in de lessen. De literatuurlijsten bij de onderwerpen zijn gekoppeld aan de websites www.literatuurplein.nl en www.leesplein.nl.

Daar valt de belangrijkste informatie over het boek te vinden. Ook staan er leuke en interessante filmpjes op de website. Dus voor onderwijzers geldt: als je het bij een voorbereiding van een les even niet weet. Dat is geen ramp. Want dan heeft www.entoen.nu heel veel lesideeën voor u en haal de inspiratie uit Neerlands rijke historie.

Tot slot de reacties van twee bezoekers op de presentatie van de Canon fictief:

'Erg leerzaam, ik ben gek op het cultureel erfgoed en geschiedenis. Ik vind de belangrijke gebeurtenissen in de historie met de site www.entoen.nu heel overzichtelijk weergegeven.' Een ander voegt daaraan toe: 'Ik vond de presentatie erg interessant. Ik vind de gekoppelde sites aan elkaar wel erg handig.'

Kennismaking met Slashboeken

Door Renate Scholl

Presentator: Jet Sol

Sprekers: Edward van de Vendel, Bibi Dumon Tak

In een informele setting worden Edward van de Vendel en Bibi Dumon Tak door Jet Sol geïnterviewd over de succesvolle Slashboeken. Op de vraag of de aanwezigen in de zaal bekend zijn met de Slashboeken geven vijf mensen aan hiermee bekend te zijn. Men wordt uitgenodigd om vragen direct tijdens het interview te stellen en niet te wachten tot het einde.

Jeugdauteur Edward van de Vendel heeft in 2007 een Gouden Zoen gewonnen voor het boek *Ons derde lichaam* en hij is o.a. schrijver van *Superguppie*. Maar, zoals Jet hem het liefste aankondigt, eigenlijk gewoon de leukste man van Rotterdam. Bibi Dumon Tak krijgt een bijzondere introductie van Jet, want zo'n tien jaar geleden hebben ze ooit een keer telefonisch contact gehad. Voor de Slashboeken heeft Dumon Tak het boek *Latino King* geschreven.

Edward is zo'n beetje de geestelijke vader van de Slashreeks. Aan hem dan ook de vraag hoe de serie is ontstaan. Enkele jaren geleden is aan Edward gevraagd om de stand van zaken van de Nederlandse jeugdliteratuur in kaart te brengen. Wat bestaat er en wat mist er? Er is een groot aanbod jeugdliteratuur in Nederland, maar veel over de jeugd van een schrijver zelf. Deze boeken zijn vaak aan de moeilijke kant, bovendien vind je actuele onderwerpen zoals de brand in Volendam of de multiculturele samenleving er niet in terug. Edward is toen gaan denken over wie er nu literaire boeken voor de jeugd van tegenwoordig zou kunnen schrijven. Hij stelde zich hierbij de vraag: wat herinner ik me van de leukste leraren op school? Dit waren de leraren die je het gevoel geven je te begrijpen en waarbij je dus jezelf kan zijn. En die leraren waren ook altijd een beetje gek, eigenzinnig, anders dan de anderen. Dus eigenlijk zichzelf en zo kun jij ook jezelf zijn. Deze leraren hadden ook het grootste vertrouwen in de leerlingen. Deze herinnering heeft Edward vertaald naar het schrijven van de Slashboeken. Daarnaast is het ook belangrijk dat de schrijver een bijzonder concept kan uitdenken en dat deze schrijver kan samenwerken met een jongere tussen de 15 en 22 jaar. De schrijver moet goed kunnen praten/interviewen en de hoofdpersoon zich eigen

kunnen maken. Maar dan komen ook nog de literaire kwaliteiten van de schrijver om de hoek kijken. Deze zijn natuurlijk van het grootste belang.

De uitgeverij van Edward, Querido, heeft hem voorgesteld zelf de schrijvers voor de Slashboeken te zoeken. Het concept is goed aangeslagen en er zijn inmiddels acht boeken die een goede weerspiegeling van de hedendaagse samenleving vormen, herkenbare verhalen van iemand die zomaar naast je in de klas zou kunnen zitten. De boeken duwen de kinderen in de richting van volwassenenliteratuur.

Dumon Tak had de stille wens om een boek voor de Slashreeks te mogen schrijven. Ze was dan ook erg enthousiast toen ze door Edward werd gebeld met het verzoek om een bijdrage te leveren. Ze is van huis uit een non-fictie schrijfster. En dit project kan voor haar de overgang betekenen naar fictie. Een waar gebeurd verhaal optekenen en in romanvorm gieten leek haar erg spannend. Ze had het boek *Rotjongens* geschreven over jongeren in de gevangenis en via de contacten die ze daardoor opdeed leerde ze Castel kennen. Hij was na zijn ontsnapping net terug in Nederland en wilde door middel van een boek afrekenen met een zwarte periode in zijn leven. Hij dacht bij zichzelf: of ik ga met Peter R. de Vries in zee om mijn verhaal wereldkundig te maken, of Bibi schrijft over mij een boek. Gelukkig voor Bibi heeft hij voor haar gekozen. Deze jongen wilde per se met zijn eigen gezicht op de omslag. Op de vraag of zo'n jongere niet beschermd dient te worden, antwoordt Bibi dat het in dit geval via veel gesprekken op een creatieve manier is opgelost. Sommige stukken zijn niet in het boek verschenen, zoals bijvoorbeeld de ontsnapping. Ook is er een juridische noot in het boek opgenomen, dat de gebeurtenissen niet geheel op waarheid berusten. De uitgeverij heeft zeer bewust een risico genomen met de publicatie van dit boek. Andere jongeren worden overigens niet met hun eigen naam genoemd in de Slashboeken.

Het principe van het schrijven van een Slashboek, is veel tijd doorbrengen met de jongere en veel gesprekken met hem/haar voeren. En in het geval van *Latino King* kreeg Bibi ook te maken met de moeder van de hoofdpersoon. Die zag haar kind beschreven op een manier waar je toch van schrikt als ouder. Veel e-mails zijn heen en weer gegaan, waarbij de wedijver tussen moeder en schrijfster werd beslecht. Ook de jongeren met wie de schrijvers werken hebben het soms

heel moeilijk. Je ziel blootleggen is niet altijd makkelijk. Een jongere is ook niet altijd in staat om alles goed te relativieren. Hierdoor zijn sommige onderwerpen die op stapel stonden gesneuveld. Niet iedereen blijft geschikt om als hoofdpersoon mee te werken voor de Slashboeken.

Vanuit de zaal zijn er vragen over de relatie die de schrijvers opbouwen met de jongeren. Uit de antwoorden van Bibi en Edward komt naar voren dat er een grote mate van vertrouwen ontstaat. Je bent als schrijver een echt vertrouwenspersoon voor de jongere. Je krijgt dingen te horen over zijn/haar jeugd die zelfs de ouders vaak niet eens weten of die nog nooit over de lippen van de jongere zijn gekomen. Soms ontstaat er een band met de hele familie zoals in het geval van Edward. Zelfs lang na publicatie van het boek is er een warme band gebleven. Maar ook het tegendeel is voorgekomen. Bijvoorbeeld bij Corien Botman met het boek *Hou van mij*. Haar jongere heeft zich tijdens het schrijven van het boek helemaal aan haar vastgeklampt. Echter toen het boek klaar was, was ook het contact in één keer over. Dit was een klap voor Corien.

Op de vraag hoe de jongeren gevonden worden, komt naar voren dat elke schrijver op zijn eigen manier in contact komt met de jongere. Lydia Rood, schrijfster van het Slashboek *Miss Dakloos*, is via een tv-programma op het idee gekomen. Eerder had ze al een poging ondernomen een boek te schrijven in samenwerking met een autistisch meisje, maar dit is op niets uitgedraaid. Het bleek toch wel moeilijk om veel gesprekken aan te gaan met een autist, was de komische reactie van Lydia. Chris Bos, die een nieuw boek aan het schrijven is voor de Slashreeks, is bij zijn jongere gekomen, doordat hij gelezen had over een stichting voor kinderen met vaders die uitgezonden zijn geweest als militair. Mag een jongere publicatie van het boek weigeren? Dit is gelukkig nog niet gebeurd, wellicht doordat er een goede vertrouwensband wordt opgebouwd tussen schrijver en jongere. En daarnaast is natuurlijk het werken met een valse naam een extra bescherming om niet herkend te worden.

Van het boek *Gelukvinder* van Edward van de Vendel is ook een editie voor volwassenen verschenen. Er wordt Edward gevraagd wat het wezenlijke verschil is tussen de twee versies. De boeken blijken alleen in omslag te verschillen en in plaats van 'mama' is er 'mijn moeder' geschreven. Eigenlijk slaat het nergens op, vindt Edward. Maar er bleek vraag te zijn naar een speciale volwasseneneditie.

Welke doelgroep hebben de Slasheschrijvers voor ogen? In principe wordt er geschreven voor de leeftijdsgroep waarin de hoofdpersoon zich bevindt. Op de vraag of twaalf- en dertienjarigen deze boeken kunnen lezen is het antwoord simpel: dat ligt aan het kind. Sommige kinderen uit bepaalde milieus stappen makkelijker over sommige heftige gebeurtenissen heen

in de boeken, dan kinderen die daar nog nooit mee te maken hebben gehad. Geopperd wordt om de boeken klassikaal voor te lezen waardoor de heftigheid wellicht ook minder wordt en erg gelijk met z'n allen over gesproken kan worden.

Vanuit de zaal komen opmerkingen dat het jammer is dat deze boeken nog niet zo bekend zijn en dat er vaak teruggesproken wordt naar boeken van Carry Slee. Edward weet hier wel een verklaring voor. Men is nog steeds geneigd om naar het bekende te grijpen en ook het feit dat een verhaal goed afloopt is prettig om van te voren te weten. Dit doet overigens niets af aan de kwaliteit van de boeken van Carry Slee. Edward en Bibi denken dat er de komende jaren steeds meer vraag zal zijn naar de Slashboeken. Mede doordat *Gelukvinder* nu in de Lijsters is opgenomen, zal de populariteit steeds meer groeien, maar het heeft tijd nodig. Op de opmerking dat de Slashboeken voor het bovenste segment van de scholieren is, wordt door Edward en Bibi verdedigend gereageerd. Edward legt uit dat juist deze boeken ook bedoeld zijn voor het middensegment. Daarnaast vult Bibi aan dat in de gevangenissen haar boek gretig aftrek had, dus stellen dat alleen het bovenste segment bediend wordt is niet terecht.

Waar moeten de boeken aan voldoen? De boeken laten zien dat jongeren en hun problemen serieus worden genomen. Als jongere kun je lezen hoe het een leeftijdsgenoot kan vergaan. Het boek moet prettig weggelezen, een goede spanningsboog hebben en een heftig thema is ook altijd in trek. Het mag absoluut geen doorsnee verhaal zijn, dat is veels te saai. De schrijver moet een grote mate van empathisch vermogen hebben om zich goed in het verhaal in te leven en het op papier te krijgen.

Hoe verder met de Slashreeks? Edward wil graag spreiding van thema's houden in de boeken. Voor sommige thema's is het heel moeilijk om een schrijver te vinden. Een peiling onder scholieren heeft opgeleverd dat meisjes een boek over anorexia zouden willen lezen en de jongens een boek over gamen. Vooral dat laatste is niet echt een favoriet onderwerp van schrijvers.

Er zijn nu acht boeken uitgegeven. Edward streeft naar dertien boeken voor de hele reeks. En als hem gevraagd wordt welke schrijvers er op stapel staan, komt Edward met een mooi lijstje. Chris Bos en Anna Woltz zijn al met een boek bezig. Ook een paar Vlaamse schrijvers hebben toegezegd, waaronder Do van Ranst. De serie wordt nu opgestart in Noorwegen, waarbij de vormgeving wordt overgenomen en twee boeken uit het Nederlands worden vertaald. De rest van de reeks wordt door Noorse schrijvers geschreven.

De kennismaking is ten einde en Jet doet wat ze altijd al heeft willen doen: ze stuurt iedereen de klas uit.

Kennismaking met één thema, twee genres

Door Vera Vlaming

Presentator: Iris Pronk

Sprekers: Bibi Dumon-Tak, Ton Anbeek

Bibi en Ton hebben beiden een boek geschreven over hetzelfde onderwerp, jongeren in jeugdgevangenissen. Bibi schreef een non-fictie boek *Rotjongens* en Ton het fictieboek *Vast*. Het boek *Rotjongens* wilde Bibi eerst voor jongeren schrijven. Iemand vertelde haar dat dit onderwerp ook zeer interessant is voor volwassenen, omdat het zo aangrijpend is. Daarom is dit boek nu voor beide doelgroepen geschikt.

De zaal zit halfvol met voornamelijk vrouwelijke docenten. Iris stelt de eerste vraag: Welke jongere heeft het meest indruk op jullie gemaakt?

Bibi: 'Een jongen genaamd Padje, hij werd zo genoemd, omdat hij op het verkeerde pad terecht kwam. Hij moest erg wennen aan de jeugdgevangenis, maar hij vond het wel goed dat hij er zat. Het was iemand van weinig woorden, maar toen ik op weg naar huis reed had ik echt het gevoel dat ik zijn verhaal had gestolen. Hij had mij echt veel verteld.'

Ton: 'Al een tijd terug was ik op weg naar de gevangenis. Ik was voor die jongens veel te oud. De groepsleider vroeg of ik mij wilde introduceren. Dit deed ik, waarop een andere vroeg of ik ook poëzie en gedichten schreef. Na een tijdje kreeg ik van vier van die jongens een dik pak met gedichten. Voor hen was poëzie pure emotie ze schreven dingen als 'Ik wil beter worden, want dan houdt mijn moeder weer van me.'

Iris: Waarom kozen jullie voor dit onderwerp?

Ton: 'Ik denk dat het met mijn jeugd te maken heeft. Ik ben opgegroeid in een zeer gereformeerde buurt. Er was maar één openbare school, die kinderen werden ook 'lichter' opgevoed dan ik. Op die school zat één jongen, waarvan de vader een dief was. Nou dat vond ik geweldig interessant. Ik wilde er alles van weten.'

Bibi: 'Ik houd van een wereld waar niemand komt. Voor mijn boek *Koeien* kwam ik in een slachthuis, waar normaal geen publiek mag komen. Op een ochtend toen ik de krant las stond er alweer een artikel in over hangjongeren. In die artikelen gaat het altijd over de politie, straffen, de buurt, maar nooit over de jongeren zelf. Ik was benieuwd naar de verhalen van die jongeren. Dit ging in het begin best moeilijk. De poort van de jeugdgevangenis ging pas open toen ik

vertelde dat ik een kinderboekenschrijfster ben.'

Ton: 'Toen ik op bezoek ging bij de instellingen zat er altijd een extra man en vrouw bij. De kans dat er iets zou gebeuren was heel klein, maar zij waren bang dat ik het dan allemaal op zou schrijven. Niet iedereen was ook blij met mijn boek, want het gaat over een bepaalde afdeling van de gevangenis. Het beleid is daar niet optimaal. Veel leerkrachten en psychologen kunnen het werk niet aan en zijn constant ziek. De jongeren hebben een gesprek van twee uur met die psychologen. Dat is veel te weinig en werkt niet. Na een tijdje mogen die jongeren uit de gevangenissen en hebben zij nog niks geleerd. Bibi beaamt dit: 'Ze hebben na afloop niks geleerd. De jongeren mogen onderling ook niet met elkaar praten over wat zij hebben gedaan. Dat is verboden.'

Iris: Hoe hebben jullie research gepleegd?

Ton: 'Ik ben vijf à zes keer in de inrichtingen geweest en ik ben met hen op kamp geweest. Vooral in die week merkte ik dat die jongens echt een kort lontje hebben. Zelfs om een pot pindakaas kan het uit de hand lopen.'

Bibi: 'Ik ben naar zeven jeugdgevangenissen geweest en heb met ieder drie keer gesproken. Ook zat ik een tijd terug in de vertrouwenscommissie van een gevangenis in Rotterdam. Hierdoor heb ik al flink wat achtergrondinformatie gekregen, wat ik overigens niet heb gebruikt voor mijn boek. De jongeren heb ik beloofd hun eigen portret terug te laten lezen. Zij reageerden allemaal positief.'

Iris: Waarom hebben jullie gekozen voor dit genre, waarom bijvoorbeeld niet voor een reportage?

Ton: 'Toen ik één van die gedichten las van een havoleerling die daar zat, dacht ik na over hoe het zou zijn om daar vast te zitten. Het was voor mij gelijk duidelijk. Dit wordt een roman. Stel, ik zit daar, hoe zou ik mij gedragen? Mijn boek is ook deels autobiografisch, omdat de claustrofobie die ik heb ook in het personage verwerkt is. Bibi antwoordt dat zij altijd non-fictie schrijft. Zij heeft nooit getwijfeld over welk genre zij zou kiezen.

Iris: Ton, hoeveel procent werkelijkheid zit er in jouw boek?

Ton: 'Uiterlijke kenmerken kunnen echt zijn en mijn claustrofobie is dus ook verwerkt in het personage. Ik kruip echt in het binnenste van het personage. Mijn

personages kunnen ook van alles vinden en zeggen, terwijl bij Bibi's non-fictie verhalen dit echt niet kan. Zij kan niet alles opschrijven, indien sommige jongeren dit niet willen.'

Iris: Bibi, hoeveel procent fictie zit er in jouw boek?

Bibi: 'Mijn boek is voor 5% fictie. Ik neem al die gesprekken met de jongeren op en werk ze gelijk uit. Tuurlijk, schrap ik mijn stupide vragen eruit en kort ik de gesprekken in. Ik zorg dat het leesbaarder wordt en verzin ook andere namen.' Iris: 'Aha, dus de keuze van inkorten en knippen is wel subjectief tot stand gekomen?'

'Maar daarmee wordt het toch nog geen fictie?!', roept iemand uit het publiek.

Klopt, zegt Bibi. 'Alle dialogen zijn gebaseerd op gesprekken die ik gevoerd heb. Ik wil in mijn boek ook de authenticiteit van de taal van de jongeren behouden.'

Iris: Hoe zijn de reacties op jullie boek?

Bibi: 'Goed, ik merk dat jongeren vooral waargebeurde verhalen interessant vinden.' Docenten knikken en Ton vult aan: 'Dit merk je ook al op de televisie, waar onder andere realityseries goed bekeken wordt door jongeren.'

Iris: Jullie hebben beiden ontdekt dat de jongeren vrij uitzichtloos weer vrijkomen en niets geleerd hebben. Welke aanpak zou wel werken?

Bibi: 'Sowieso meer straffen werkt niet. Dat zien zelfs rechters in, maar de maatschappij vraagt erom. Zij wil dat er gestraft wordt.'

Ton: 'Al die jongeren hebben te maken gehad met of een verslaafde moeder, een depressieve ouder, borderliners, huiselijk geweld dag in dag uit. Als het kind hier al vroeg mee te maken heeft, is hij of zij na hun zestiende niet meer in staat om te hechten.'

Bibi: 'Ik ken één jongen die niet wil deugen. Hij wil zich niet aan de regels houden, want hij vindt dat hij niet in deze maatschappij hoort. Vooral als het gezin met veel geweld te maken heeft, dan is het uitzicht vaak hopeloos. Het gekke is dat ze hun band met hun moeder eren, hoe erg zij ook verwaarloosd zijn.

Soms komen de jongeren een sterke meid tegen, waar ze verkering mee krijgen. Naarmate ze ouder worden voelen zij zich steeds meer verantwoordelijk en kunnen ze hierdoor weer op het juiste pad komen. Velen willen ook nog een beroep leren. Als zij bijvoorbeeld in de gevangenis leren voor fitnessinstructeur, komen ze de gevangenis uit met een diploma op zak.'

Iris: Als je zo'n boek schrijft is het dan niet moeilijk om je politieke voorkeur er buiten te houden?

Bibi: 'Nee, mijn boek gaat over die jongeren. Mijn politieke visie hoeft er niet ook nog eens in.

Over de politiek gesproken, er worden zes jeugdgevangenis gesloten, misschien komt dit door

onze boeken, haha.'

Ton: 'Soms komen er therapeuten uit Amerika langs en die zeggen tegen de jongeren dat zij eerst moeten leren nadenken en tot tien tellen. Dit heeft geen zin als je gezien hebt dat je vader jou of andere gezinsleden altijd slaat. Nachtdetentie zou een oplossing kunnen zijn. Overdag gedwongen naar school en 's avonds vastzitten in nachtdetentie.'

Iris voegt er aan toe: 'Een collega-journalist liep een tijd mee met jeugdzorg en waar zij achter kwam is dat er eigenlijk geen rotkinderen zijn, maar rotouders.'

Het uur is snel voorbij gegaan, er zijn nog vragen en Bibi en Ton zijn ook nog niet uitgepraat.

Bibi overtuigt de groep dat het boek *Rotjongens* zeker geschikt is om te gebruiken in de klas. 'Ook voor mavo?' vraagt een docent. 'Ja, juist, het boek is heel spannend en jongeren zijn dol op non-fictie verhalen.'

Reacties uit de zaal

Annebel Venmans:

'Ik vond het kort, maar inspirerend. Het verschil tussen fictie en non-fictie kan ik nu makkelijker uitleggen aan mijn leerlingen. Het was ook leuk om de betrokkenheid omtrent het onderwerp van de auteurs te zien.'

A. de Ridder:

'Ik vond het verhaal dat beiden vertelden heel bedroevend. Ik heb tien jaar geleden "probleemjongens" in mijn klas gehad en merk dus nu dat er nog steeds niets veranderd is, aan de zorg, gevangenis en de therapie.'

Kennismaking met jongerenliteratuur

Door Ruben Meintema

Sprekers: Martijn Koek, Annemarie Terhell

'We take Young Adult Fiction very, very seriously.'

Dat is de grote boodschap van de kennismakingssessie met jongerenliteratuur, oftewel Young Adult Fiction (YAF). Dat zowel de quote, van de Amerikaanse YAF auteur John Green, als de veelgebruikte term YAF zelf in het Engels zijn, is geen toeval. Het genre is geworteld in de Angelsaksische wereld van het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Australië, waar het zeer populair is en een algemeen geaccepteerd literair genre. Heel anders dan in Nederland en Vlaanderen. De sessie, gepresenteerd door docent Martijn Koek en recensent Annemarie Terhell, is dan ook overwegend verdedigend van toon. De sprekers dichtten de jongerenliteratuur een overbruggingsfunctie toe, een manier om kinderen de overstap te laten maken naar volwassenenliteratuur. Maar hierdoor dreigt het genre ook tussen wal en schip te vallen: niet voor kinderen, maar te kinderachtig voor volwassenen. De Grote Jongeren Literatuur Prijs, vorige maand voor het eerst uitgereikt, moet in dit beeld verandering brengen. Volgens de Prijs richt jongerenliteratuur zich op een publiek in de levensfase vanaf ongeveer 15 jaar (bovenbouw van het voortgezet onderwijs). De bovengrens is moeilijker te bepalen, maar wordt geschat op ongeveer 25 jaar. Dat de bovengrens poreuzer is, wordt geïllustreerd door een deelnemer aan de sessie, een man van om en nabij de 40 jaar, die te kennen geeft zelf alleen maar jongerenliteratuur te lezen. Martijn Koek, jurylid van de Prijs, en Annemarie Terhell maken zich ook sterk om het genre meer geaccepteerd te krijgen. Tijdens deze sessie brengt Terhell eerst de ontstaansgeschiedenis en belangrijkste publicaties van het genre in kaart. Daarna bespreekt Koek de mogelijkheden en obstakels van jongerenliteratuur in het voortgezet onderwijs.

Young Adult Fiction heeft zijn oorsprong in de Verenigde Staten. In de VS wordt immers ook de leeftijdsgroep tussen 12 en 20 al als een aparte bevolkingsgroep aangemerkt: de 'teenager.' De teenager heeft zijn leven op de 'High Schools,' een instelling die groter, invloedrijker en meer afgebakend is dan onze eigen middelbare scholen. Op de High School heeft de teenager zijn eigen cultuur, met eigen sport-, muziek-, debat-, en hobbyverenigingen,

een eigen genre voor film, televisie, en dus ook voor literatuur. Het ijkpunt van de Young Adult Fiction is zonder twijfel *The Catcher in the Rye* van J.D. Salinger. Dit in 1951 verschenen boek heeft alle eigenschappen die het genre definiëren: de twijfels en onzekerheden van de teenager, vervreemding, geweld, seksualiteit en opstandigheid. Ook de schrijfstijl genaamd 'Stream of Consciousness,' waarbij de gedachtestroom van het hoofdpersonage direct in woorden weergegeven wordt, is kenmerkend geworden voor het genre van de Young Adult Fiction. Iedere latere auteur in het genre is op een of andere manier schatplichtig aan Salinger, of ze dat nu zelf in interviews e.d. aangeven of dat dat blijkt uit diepere analyse van hun eigen romans. Andere belangrijke boeken uit de begintijd van het genre zijn *Lord of the Flies* van William Golding (1954), en *The Outsiders* van S.E. Hinton (1967). Deze laatste springt eruit, doordat het boek geschreven is door een 16-jarig meisje, dat zelf tot de doelgroep behoort.

Latere schrijvers als John Green, Maureen Johnson, Steve Kugler, Francisco Stork en vooral Gail Giles zijn echte voorvechters van het genre. Volgens Giles worden boeken voor jongvolwassenen gekenmerkt door geslepenheid, vechtmentaliteit, snel sneller snelst, het laten zien dat verkeerde beslissingen in de jeugd onontkoombaar zijn, en bepalend voor de rest van het leven.

In het Verenigd Koninkrijk werd eerder de basis gelegd voor een aparte jongerenliteratuur. De schrijfster en pleitbezorger van een speciaal op jongeren gericht literair genre, Sarah Trimmer, stelde in 1802 al een lijst op van werken die ze voor deze doelgroep aan zou raden. De werken op deze lijst zouden we vandaag de dag eerder aan jongere kinderen dan teenagers voorzetten: *The Jungle Book*, *Alice's Adventures in Wonderland*, *The Adventures of Tom Sawyer*, etc. Maar ook nu nog is de Britse YAF toonaangevend. De schrijver Aidan Chambers moet hier genoemd worden. Zijn boeken met thema's over taboes, homoseksualiteit, de dood, etc. vinden erg veel weerklank bij een jongerenpubliek. Zijn boek *Je moet dansen op mijn graf* (1982) is een grensverleggende roman, die gebruik maakt van krantenknipsels, en andere 'objets trouvés.' Andere namen die absoluut genoemd moeten worden zijn Jenny Valentine, Nick Hornby, Meg Rosoff, en Kevin Brooks.

In de Engelstalige wereld is de YAF dus stevig gevestigd. Op scholen, op leeslijsten, en in bibliotheken, waar YAF vaak een eigen afdeling heeft met gespecialiseerde medewerkers. In Australië heeft iedere staat zelfs zijn eigen YAF Prijs. Op het Europese continent is de Literatuur voor Jongvolwassenen nog een ondergeschoven kindje. Veel boeken die uiteindelijk vooral door jongeren gelezen worden, worden toch uitgegeven als reguliere volwassenenboeken. De uitgeverwereld ziet nog geen ruimte voor een apart genre. Van de boeken op de shortlist van de Grote Jongeren Literatuur Prijs zijn er ook slechts twee expliciet voor jongeren geschreven; de rest zijn officieel 'gewoon' volwassenen romans. De Noorse schrijver Erlend Loe, winnaar van de Prijs in de categorie Vertaald, geeft ook aan dat als een boek zich als jongerenliteratuur profileert, het nauwelijks opgemerkt wordt door critici en recensenten.

In Nederland zijn er wel schrijvers te vinden voor jongeren, maar moeten de contouren van het genre zich nog aftekenen. Toch is het literaire landschap voor jongeren sinds de jaren zeventig flink veranderd. Toen bestond er een grote kloof tussen kinderboeken en reguliere literatuur. Aan de ene kant had je de veilige wereld van Paul Biegel en Tonke Dragt, en aan de andere kant had je de wereld van de volwassenenliteratuur van onbereikbare en extravagante schrijvers als Harry Mulisch, Jan Wolkers, en A.F.Th. van de Heijden. Annemarie Terhell geeft aan zelf de overgang van de ene kant naar de andere kant van de kloof moeilijk te hebben gevonden. Mulisch was arrogant, Wolkers een viespeuk, Van der Heijden buitenaards. Dit is een gevaar dat voor veel kinderen geldt die de echte kinderboeken ontgroeid raken: er is geen alternatief voorhanden. Een kind dat wel van lezen houdt, dreigt te stranden.

Inmiddels zijn er boeken om de kloof te overbruggen, zoals *Trouw is de andere wang* van Peter Bekkers, *Het schnitzelparadijs* van Khalid Boudou, *Dit is geen dagboek* van Erna Sassen en verschillende boeken van Lydia Rood, Edward van der Vendel, Bart Moeyaert en Anna Provoost. Ook deze boeken worden gekenmerkt door echte YAF onderwerpen, zoals zoektocht naar identiteit, morele dilemma's over seks, geheimen of autoriteit. De boeken maken anders dan kinderboeken ook gebruik van volwassen literaire middelen.

Martijn Koek, docent, laat de deelnemers aan den lijve ondervinden hoe jongeren door het traditionele literatuuronderwijs afschrikt kunnen worden, en helemaal van literatuur afgedreven kunnen worden. Een testje: de deelnemers wordt de vraag gesteld: 'Wie herkent zichzelf in de omschrijving literatuurleefhebber?' Het overgrote merendeel van de bezoekers van de sessie op de Dag van het Literatuuronderwijs steekt zijn hand op. Dan de volgende vraag: 'Wie herkent zichzelf in kenner van hermetische poëzie?' Niemand

steekt nu zijn hand op, en er klinkt zenuwachtig gegniffel. Dan gaan we door met het testje. We krijgen het gedicht 'Jong Landschap' te lezen (dat later van Paul van Ostaïjen blijkt te zijn). Na gezamenlijk door de ogenschijnlijk onsamenhangende tekst geworsteld te hebben, krijgen de deelnemers de volgende opdrachten: 'Vertel de gebeurtenis van de tekst kort na.' 'Noem twee zinnen die belangrijk zijn voor de boodschap van het gedicht.' 'Verklaar de titel.' 'Tot welke stroming behoort dit gedicht?' Uiteraard weet niemand in de zaal echt raad met deze vragen. Hiermee laat Koek zien hoe het voelt voor een middelbare scholier om van hogerhand volwassenenliteratuur voorgeschoteld te krijgen, die hem of haar niet direct aanspreekt en ver van de belevingswereld ligt, en daar een aantal op het eerste gezicht onzinnige vragen over te moeten beantwoorden. Dit is een goede manier om scholieren van de literatuur weg te jagen.

Jongerenliteratuur zou voor deze doelgroep uitkomst bieden. Het spreekt hen aan, ze beleven er plezier aan. Het werkt motiverend om zich verder met literatuur bezig te houden. Er zijn nog meer voordelen te noemen van het gebruik van jongerenliteratuur in het onderwijs. Er is namelijk veel kwaliteit te vinden binnen het genre. En veel boeken hebben een sterke didactische potentie. Toch wordt er niet veel gebruik gemaakt van deze voordelen, en mag jongerenliteratuur zelfs niet op iedere school voor de lijst gelezen worden. Daarvoor zijn verschillende redenen aan te wijzen. Ten eerste worden leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs geacht de stap naar echte volwassenenliteratuur te maken en zelf ook volwassen te worden. Ten tweede zien scholen als openbare onderwijsinstelling het als hun culturele plicht om de leerling bekend te maken met echte literaire kwaliteit. De derde reden is meer praktisch van aard: docenten zijn nog niet echt bekend met het genre en hebben zelf ook weinig titels gelezen. De vierde reden is dat veel jongerenliteratuur vertaalde YAF is, en de discussie om vertaalde literatuur voor de lijst te lezen is nog niet beslist.

Koek vertelt hoe de voordelen van jongerenliteratuur in het onderwijs precies een positieve uitwerking kan hebben. Theo Witte, die promoveerde op het onderwerp van literaire competenties bij middelbare scholieren aan de Rijksuniversiteit Groningen, onderscheidt zes leesniveaus. Leerlingen in de vierde en vijfde klas van de havo en het vwo worden geacht op niveau 3 of 4 te lezen. Niveau 3 wil zeggen: de leerling reflecteert op beslissingen van personages en behandelt de tekst als de ervaringswereld van een ander. Op niveau 4 denkt de leerling na over verteltechnieken, perspectieven, etc. Koek laat een fragment zien uit het boek *Museum* van de eerder genoemde schrijver Erlend Loe. Daarna worden vragen gesteld als: 'Hoe zou jij het humeur van

hoofdpersoon Julie ervaren?' 'Zijn er zinnen die eigenlijk niet zo goed lijken te passen?' en: 'Zijn er zinnen die het humeur van Julie tegenspreken?' Hiermee toont Koek aan dat jongerenliteratuur zeer geschikt materiaal is om de overstap van leesniveau 2 naar leesniveau 3 te maken.

Het voordeel van deze aanpak is de bandbreedte van jongerenliteratuur. Het is geschikt voor lezers op niveau 2, 3 en 4. Het kan dus gebruikt worden om scholieren met minder literaire ervaring de stap naar niveau 3 te laten maken, maar ook om de inzichten in literaire middelen zoals perspectief en focalisatie te bevorderen, dus de stap naar niveau 4 te zetten. Bovendien zijn de stappen cumulatief. De lezer laat de vorige niveaus niet achter, maar neemt ze mee. Op niveau 1 leest de lezer vooral voor zijn plezier en de spanning. Maar dat betekent niet dat de leerling op niveau 6 niet meer kan genieten van zijn literatuur! Jongerenliteratuur laat de lezer zien dat lezen tegelijkertijd kan voor het plezier en voor de lijst.

Kennismaking met Franca Treur en Asis Aynan

Door Iris Kouwen

Presentator: Pieter Steinz

Sprekers: Franca Treur, Asis Aynan

Pieter Steinz (PS), chef boeken van *NRC Handelsblad*, laat het publiek kennismaken met twee jonge schrijvers die het afgelopen jaar in de belangstelling stonden en wier werk zeker de moeite waard is voor scholieren. Franca Treur (FT) schreef de sensitieve roman *Dorsvloer vol confetti*. Het draait in dit boek om de twaalfjarige Katelijne die opgroeit in een strenggelovig boerengezin in Zeeland en de confrontatie opzoekt met de kracht van Het Woord. Asis Aynan (AA) is filosoof en leraar aan een ROC. Hij schreef samen met Hassan Bahara onder het pseudoniem Driss Tafersiti het boek *Ik Driss*, dat eerst als feuilleton in *NRC Handelsblad* verscheen. Met dit boek wilden ze een stem geven aan de eerste generatie gastarbeiders in Nederland.

Franca Treur en Asis Aynan behoren beiden tot de nieuwe generatie schrijvers. Deze twee auteurs hebben een aantal dingen met elkaar gemeen. Zo staan ze beiden aan het begin van een, hopelijk, grote literaire carrière, komen ze allebei uit een gezin waarin religie een belangrijke rol speelt en hebben ze zich ontworsteld aan de religie.

Franca is opgegroeid in een streng gereformeerd gezin en heeft zich daarvan weten los te maken. Haar veelgelezen boek *Dorsvloer vol confetti* is tot op zekere hoogte een weerslag van het leven dat ze heeft geleid als klein meisje. Voor het thema de verhouding tussen fictie en werkelijkheid is dit een interessant boek. Veel mensen denken namelijk dat het geheel autobiografisch is, maar dit is niet het geval. Franca Treur vertelt over de problematiek van de schrijver de werkelijkheid niet één op één na te vertellen, maar juist een nieuw verhaal te maken en fictie te maken van datgene dat je daadwerkelijk beleefd hebt.

Asis Aynan is bekend als columnist. Hij is werkzaam geweest voor *Het Parool* en van zijn hand verscheen de bundel *Veldslag*. De bundel bevat verhalen over zijn jeugd. Niet, zoals op grond van zijn naam en de nodige vooroordelen veelal wordt gedacht, in een islamitisch gezin, maar in een gezin dat van gemengde religie is. Zelf noemt hij zijn achtergrond een combinatie van katholiek, islamitisch en Berber. Met lichte humor kijkt hij terug op zijn jeugd:

AA: 'Ik heb op een basisschool gezeten die is opgericht door kardinaal Alfrink.'

PS: 'Nog niet bezoedeld door alle schandalen van de katholieke kerk?'

AA: 'Nog niet nee. Maar ik kan je vertellen dat mij nooit iets is overkomen.'

PS: 'Dat zeggen ze allemaal.'

AA: 'Neenee...'

FT: 'Hij mocht je niet...Hahaha.'

AA: (bedachtzaam) 'Hij mocht me niet nee...' (uitbundig gelach in de zaal)

Na bovenstaande dialoog legt Asis Aynan uit dat kardinaal Alfrink reeds was overleden toen hij zijn intrede maakte op deze basisschool, dus dat van zijn betrokkenheid bij een schandaal geen sprake kon zijn. Wel was het een heel strenge Rooms-Katholieke basisschool die gevestigd was in Haarlem.

AA: 'Ik ben enorm gekneet door mijn leraren op die school. Thuis hadden we de Islam. Ik heb een streng Islamitische opvoeding genoten. En uiteindelijk kwam ik er op latere leeftijd achter dat ik een Berber ben. Daar ben ik mij in gaan verdiepen. Dat is in de hoofdmoet de samengestelde identiteit die voor mij belangrijk is.'

De uitspraak een Berber te zijn roept vragen op. De eerste twee identiteiten, de katholieke en de islamitische, hebben beide met religie te maken. Berber daarentegen is geen religie.

AA: 'Nee dat is geen religie nee.'

PS: 'Zoals Franca Zeeuw is, zo ben jij Berber.'

AA: 'Klopt, maar op een gegeven moment werd het wel een soort religie voor mij. Het gaf me wel de mogelijkheid om mij aan die andere twee zaken te ontworstelen. Ik wilde niet leeg blijven en door op zoek te gaan binnen de Berbercultuur leerde ik veel meer over mijn achtergrond dan ik voorheen wist. Ik was klaar voor een leven zonder god.'

PS: 'Franca, jij bent geëmigreerd vanuit Zeeland. Je bent van god los. Wat is nu jouw identiteit? Wat is nu jouw Berberschap?'

FT: (met duidelijk hoorbaar Zeeuws accent) 'Ik ben en blijf natuurlijk een Zeeuw. Dat merk ik goed als ik door het land trek. Die Zeeuwen zitten ook overal en dan komen ze naar mij toe om het 'Zeeuw-zijn' te vieren. Ze

stappen weleens op mij af en zeggen dan bijvoorbeeld vlak bij mijn oude woonplaats in Zeeland te zijn geboren en dan hebben we een leuk moment...'

PS: 'En dan gaan jullie de kapjes vergelijken en sieraden?'

FT: 'Ja, en kraaltjes uitwisselen, haha... Nee ik ben niks wat dat betreft. Het gat is niet opgevuld in die zin.'

PS: 'Asis, jij bent docent Nederlands op een mbo. Krijg jij de kans om in jouw docentschap iets te doen aan literatuuronderwijs?'

AA: 'Officieel mag het niet. Wij hebben periodes van acht weken waarin veel wordt voorgeschreven om vooraf vastgelegde einddoelen te bereiken. Als docent moet je eigenlijk ja en amen te zeggen, maar zodra je de deur van het lokaal dichttrekt, kun je natuurlijk doen wat je wilt. Docent is echt een prachtbaan die ik drie dagen per week vervul. Docenten zijn eigenlijk zelfstandig ondernemers die de leerlingen alles aansmeren wat zij zelf willen. Dat doe ik zelf ook, met name Nederlandse literatuur. Ik zou bijvoorbeeld Franca Treur wel kunnen behandelen (stilte)... Dat is goed te lezen.'

FT: 'O, zo bedoel je!'

AA: 'De literatuur die ik voorschrijf moet van de school te maken hebben met de desbetreffende opleiding die een leerling volgt, maar daar heb ik maling aan. En de leerlingen snappen dat niet altijd. Er was een leerling die zich afvroeg waarom hij in godsnaam George Orwells *1984* moest lezen terwijl hij stage ging lopen bij de rechtbank. Ik leg ze dan het belang ervan uit. Stiekem ga ik dus mijn eigen gang, maar officieel mag het niet.'

Naast het werk *Veldslag* verschijnt er meer van Asis' hand. Dit jaar bereikt het boek *Ik Driss* het lezerspubliek. Alleen al de titel van dit boek zorgt vaak voor hilariteit. Men leest dan de naam verkeerd en maakt er *Ik Dries* van. Met de nodige grappen tot gevolg. Het boek omvat een verzameling columns die vorig jaar gedurende dertien maanden op de achterkant van het *NRC Handelsblad* hebben gestaan. De columns zijn vervolgens samengevoegd en blijken in die samenstelling een roman te vormen die om een nadere uitleg vraagt. Het boek is geschreven onder het pseudoniem Driss Tafersiti. Daarmee is de brug naar het thema de verhouding tussen fictie en werkelijkheid direct gelegd. De suggestie wordt gewekt dat de columns van Driss Tafersitis hand zijn, die als gastarbeider in de jaren zeventig en begin jaren tachtig in Nederland was. Het daadwerkelijk bestaan van Driss Tafersiti wordt nooit in twijfel getrokken en de overtuigingskracht van de columns is immens. Op een gegeven moment komt uit dat het boek door twee mensen geschreven is. Namelijk Hassan Bahara en Asis Aynan. Het gevolg: oproer in lezersland.

PS: 'Op een gegeven moment vertelde ik mijn moeder

dat gastarbeider Driss Tafersiti niet bestaat. Zij is fan van Driss' columns en ze schok enorm en werd bijna kwaad. Asis, kan je zoiets maken om mensen iets voor te houden, alsof er daadwerkelijk iemand aan het praten is, terwijl de werkelijkheid heel anders is?'

AA: 'Het is zelfs zo dat Hassan en ik vonden dat we het moesten doen. Het idee ontstond een paar jaar geleden. Hassan was net gedebuteerd en ik wist totaal niet of ik überhaupt door wilde gaan met schrijven. We merkten tijdens een avond praten dat de tweede generatie schrijvers, van welke afkomst dan ook, voornamelijk vanuit zichzelf schrijft. De eerste generatie is aan het verdwijnen en die hebben wel het verhaal, maar niet het boek. De kloof tussen de eerste en tweede generatie is erg groot daardoor. Hassan en ik twijfelden aan onze capaciteiten om vanuit een gastarbeider te schrijven. We contacteerden een redacteur en die gaf ons opdracht om vijf stukken in te sturen; min of meer om ons te plezieren. Want: wie wilde nou het verhaal lezen van een gastarbeider die naar Nederland komt? Maar eenmaal geschreven en gepubliceerd bleek dat de lezers het heel leuk vonden. We kregen zelfs brieven en mails die geadresseerd waren aan Driss Tafersiti en geschreven door vrouwen van middelbare leeftijd die wel met hem wilde daten... ' (uitbundig gelach vanuit de zaal)

PS: 'Daar kun je nog een leuk boek van maken: *Daten met Driss...Deel 2!*'

AA: (licht cynisch) 'Ja joh, zo'n charmante man die zo goed Nederlands kan!! Nee, maar we kregen ook heel bizarre verzoeken. Bijvoorbeeld of Driss als spreker bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken wilde komen om te praten over gastarbeid in Nederland. Of aanbiedingen van musicalproducenten die wel iets zagen in *Ik Driss: de musical*.'

Dat het schrijven van dit boek niet alleen heel leuk is, maar ook heel spannend blijkt uit de rest van Asis' verhaal. Met name het moeten zwijgen over de ware identiteit van de columnist Driss Tafersiti is spannend. Iedereen gelooft in het bestaan van Driss en om dit geheim te houden kruipen Hassan en Asis volledig in de huid van de gastarbeider. Dat verklaart volgens Asis ook het succes van het boek: 'We hebben het zo goed in die geest van Driss kunnen schrijven, omdat niemand het wist.'

AA: 'Op een gegeven moment hadden Hassan en ik zelfs het gevoel als we naar de kroeg gingen, dat we met zijn drieën waren: Hassan, Driss en ik.'

De verhouding tussen fictie en werkelijkheid is een veelbesproken en bediscussieerd onderwerp. Op de vraag aan Asis of het nooit begon te knagen en of hij zich nooit heeft afgevraagd of het eigenlijk wel mocht wat ze deden, antwoordt hij: 'Iedereen kreeg de zenuwen, redacteurs, maar ik niet. Als Gunther Walraff van *Ik Ali* het mag, waarom wij dan niet?'

PS: 'In hoeverre verwerk je daadwerkelijk de ervaringen van de gastarbeider in het boek?'

AA: 'De details kloppen allemaal in het boek. We laten het boek zich afspelen op een oer-Hollandse plaats en niet op plaatsen, zoals Kanaleneiland of Amsterdam-West of de Schilderswijk, die voldoen aan het clichébeeld van de leef- en werkomstandigheden van een gastarbeider in die tijd. Hadden we dit wel gedaan, dan begint het achtuurjournaal zich in je hoofd af te spelen zodra je begint met lezen... Je bent dan zo bevooroordeeld.'

Nu over naar Franca Treur. De kافت van haar roman *Dorsvloer vol confetti* is ook een voorbeeld van een dunne scheidslijn tussen fictie en werkelijkheid. De foto op de voorkant en die van Franca zelf op de achterkant zijn moeilijk van elkaar te scheiden, maar de afgebeelde personen zijn twee verschillende. PS: 'Zoek de zeven verschillen...'

Lezers blijken een grote behoefte te hebben om te weten of het boek op waarheid berust. *Dorsvloer vol confetti* werd vanaf het begin opgepikt als een puur autobiografisch werk, maar dit is dus niet het geval. Men neemt gelijk aan dat het beschreven leven van hoofdpersoonage Katelijne een precieze weergave is van dat van Franca zelf toen ze twaalf was.

FT: 'Ik verzwijg het voor mijn ouders dat iedereen denkt dat het mijn persoonlijke verhaal is. Dat vind ik te pijnlijk voor hen, omdat ze er in het boek niet heel goed vanaf komen. Dat vind ik zielig.'

Franca Treur was zich niet bewust van deze behoefte bij de lezers. Voor haar is de thematische weergave binnen het boek, dat naar eigen zeggen draait om de kracht van Het Woord, zo duidelijk en dwingend dat van een puur autobiografisch verhaal geen sprake kan zijn. Ze put wel uit haar eigen jeugd – bijvoorbeeld de gebruikte plaatsnamen – om het toch tot een Zeeuws boek te maken. Franca Treur voelt de drang om een bestaan dat dreigt te verdwijnen, zoals het boerenbestaan en het gezinsbedrijf op te schrijven op basis van eigen ervaring.

Ook zijn er mensen die juist niet geloven in het feit dat het boek op werkelijkheid is gebaseerd. Zij denken dat Franca Treur het niet zo nauw neemt met de werkelijkheid. Maar dit speelt voornamelijk in Zeeland waar iedereen elkaar kent en waar roddel en achterklap zich spreekwoordelijk als een lopend vuurtje verspreid. FT: 'Bij Franca's oma is helemaal nooit een Statenbijbel gestolen...'

Franca Treur probeert op te helderen hoe haar boek afwijkt van de werkelijkheid. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Jan Siebelink, die juist zijn best doet om aan te tonen dat het verhaal van *Knielen op een bed violen* echt gebeurd is. Hierin komt de afwijkende aanpak van deze schrijvers binnen het thema de

verhouding tussen fictie en werkelijkheid naar voren. Dat maakt deze verhouding interessant en zorgt voor gespreksonderwerpen die enthousiaste discussies opleveren.

De scheidslijn tussen fictie en werkelijkheid kan klein zijn en vraagt vaak om meer uitleg van de schrijvers. De kennismaking met Franca Treur en Asis Aynan is een bijeenkomst die weerspiegelt dat onder het lezend publiek belangstelling is voor het inspirerende thema.

Kennismaking met Kader Abdolah

Door Vera Vlaming

Presentator: Asis Aynan

Spreker: Kader Abdolah

Een interview door Asis Aynan: filosoof en leraar aan een ROC. Hij schreef samen met Hassan Bahara onder het pseudoniem Driss Tafersiti *Ik Driss*.

Lezing

Kader begint zijn lezing met de vraag: 'Waar wil ik het over hebben? Ze hebben mij gevraagd om te praten over mijn ervaringen met lezingen, ontmoetingen, fantasie en werkelijkheid.'

Kader vertelt dat hij heel veel lezingen geeft. Dit doet hij moeiteloos. Hij is nergens bang voor en zweethanden heeft hij ook niet. Maar lezingen voor scholieren geven, dat vindt hij het moeilijkst. 'Die leerlingen zijn allemaal zo slim, zitten op het gymnasium en zijn zo modieus. Voor dat ik zo'n lezing begin kijk ik eerst twee tot drie keer in de spiegel of ik er wel goed uit zie. Ja, lezingen voor scholieren zijn de moeilijkste lezingen die ik doe. Als zij mij goed vinden, dan gaat het goed met mij.' Kader geeft daarbij gelijk een tip aan andere schrijvers. Indien zij zich jong en krachtig willen voelen, moeten ze vooral lezingen aan scholieren geven. 'Daarmee wordt je een echte spreker.'

'Ik krijg altijd de vraag van scholieren: Kader, ben jij die persoon in het boek? Had jij dat gedaan? Was het je vader die zo deed? Ze willen de verbinding tussen werkelijkheid en fantasie te weten komen.'

Over werkelijkheid en fantasie kan Kader nog veel meer vertellen. Hij is op dit moment bezig met een nieuw boek, genaamd *De Koning*. Het boek gaat over de industriële revolutie in verhouding tot de realiteit van het leven nu. 'Ik heb stapels boeken gelezen over de industriële revolutie, maar niets snapte ik er van! Niets! En waarom snapte ik er niets van? Omdat het allemaal werkelijkheid is. Het is allemaal waar wat er in die boeken staat. En de mens kan de werkelijkheid niet dragen. Daarom heeft de mens een kunstenaar nodig, een schrijver, voor de fantasie!'

Alleen door kunstenaars zijn we in staat om dichterbij de werkelijkheid te komen of deze te verdragen. 'Neem Van Gogh, *De Aardappeleters*. Achter zijn doek schuilt de pijn en verdriet van duizenden arme boeren. Van Gogh heeft die aardappels, die boeren niet daadwerkelijk gezien. Maar hij heeft de realiteit over

hoe die boeren leefden, onder ogen gezien. Op het doek zie je de hoop van die boeren, en de aardappels die zo mooi rond zijn, die waren helemaal niet mooi rond, maar Van Gogh gebruikte zijn fantasie om de echte werkelijkheid te kunnen verdragen.'

Interview

De lezing gaat over in een gesprek met de jonge schrijver en filosoof Asis Aynan. Asis zet Kader gelijk voor het blok en vraagt hem te kiezen tussen telkens twee mogelijkheden:

Kader Abdolah of Hossein Sadjadi Ghaemmaghami Farahani:	'Kader'
Fictie of non-fictie:	'Fictie'
Werkelijkheid of fantasie:	'Werkelijkheid'
Film of theater:	'Beiden'
Delft of Zwolle:	'Delft'
Dominee of imam:	'Beiden'

'Waarom heb je gekozen voor Kader?' 'Ja, omdat ik dat niet ben. Ik heb hem gemaakt. We hebben de harde werkelijkheid nodig, om te fantaseren.'

'Hoe gaat de schrijver Kader te werk?' 'Vroeger wilde ik altijd boekenschrijver worden, maar dat kan niet, want je schrijft het boek. Eerst wist ik niet waar ik over wilde schrijven. Toen heb ik 150 pagina's nonsens geschreven. Toen graafde ik twee meter dieper, weer nonsens. Toen graafde ik 700 meter dieper, nonsens. Duizenden kilometers dieper 'Hey een klein adertje' en uiteindelijk als je nog dieper graaft, dan vind je goud. Ik weet van te voren niet wat ik ga maken, mijn lichaam bepaalt. Toen Bush Irak bombardeerde, dacht ik Ach, ik heb niks met Irak. Maar op een avond werd ik midden in de nacht wakker en rook het vuur, de huizen die in brand staan, de stemmen van die burgers, ik voelde het. Dus ik krijg die stemmen en dan moet ik een nieuw boek schrijven. Die boeken zitten in mij. Iedereen zegt ook altijd dat schrijvers vast eenzaam zijn, alleen op hun zolderkamer. Dat is niet zo! Want plots komt er weer een vrouw of een man of een mooi dorp in je naar boven, in het verhaal. Dat is toch prachtig'.

Asis Aynan vraagt verder. Je hebt ooit gezegd: 'Ik heb nog dertig boeken in mij, hoe kan dat Kader en hoe zie je dat voor je?'

'Ik wist het niet, maar ik heb boeken in mij. Dit zijn er trouwens nu vijftien, want ik kan helaas geen honderd worden. Ik kan schatten dat ik nog vijftien boeken in mij heb, want ik zie ze. Ik zie ze gewoon!'

'Toen ik net in Nederland was, schreef ik na vijf jaar korte verhalen. Van al die korte verhalen heb ik nu tien romans geschreven. De wortels van die verhalen, de zaadjes zijn gegroeid en uitgekomen.

Een schrijver moet zich ook niet afvragen waarom hij schrijft, maar moet het gewoon doen!'

Een jaar geleden schreef Kader de hertaling van de Koran, het boek kwam samen uit met *De Boodschapper*. Asis signaleert dat Kader in de hertaling enorm met fictie en non-fictie speelt. Heel veel delen kloppen: 'We weten allemaal dat de profeet Mohammed heeft bestaan'. Maar heel veel delen kloppen ook niet. 'Ik schrijf het boek zo, dat de beide delen in elkaar passen. Ik had iemand nodig in mijn boek die over de profeet Mohammed zou vertellen. Ik moest een personage creëren, want je weet niet de echte waarheid over Mohammed, want ik was er niet bij in die tijd dat hij leefde, daarom stuur ik mijn personage. Ik laat zelfs zien dat Mohammed, met zijn vrouw naar bed gaat. Dat kan. Dat is de macht van fantasie.'

Asis merkt op dat Kader heel veel van praten houdt en dat hij het heerlijk vindt om zo veel te praten. Hij heeft zelfs ooit in een interview met Frits Abrahams gezegd: Ik ben bang om op een dag wakker te worden en geen woorden meer te hebben. 'Kader, ben je daar nog steeds bang voor?'

'Altijd. Een kunstenaar die niet bang is, is niet in staat om te creëren. Je bent altijd bang dat je het niet meer kunt. Dit geschenk, schrijven, is mij zo dierbaar. Ik weet dat ik boeken heb, maar ik ben bang dat ik niet de tijd krijg om ze allemaal te schrijven.'

Kader heeft het Boekenweekgeschenk 2011 *De Kraai* geschreven. Asis zou van het management van Kader een geheim document ontvangen, met informatie waarover het Boekenweekgeschenk zou gaan. Hij kreeg een grote enveloppe waarin een brief zat met slechts vier regels. Asis weet nog steeds niet waar het boekje over gaat en Kader draait tijdens het gesprek mooi om de inhoud heen. Hij vertelt: 'Ik wilde eerst helemaal niet het Boekenweekgeschenk schrijven. Dat gaat ten koste van mijn roman, maar dit heb ik niet tegen mijn uitgever durven vertellen. Hij zou denken dat ik gek zou zijn, ze zullen me doden als ik dit niet zou doen. Elke schrijver wil dit. Dus ik zei tegen CPNB: met plezier! Ik schrijf zo'n boek voor bijna een miljoen mensen. Je voelt dat je een beetje lief moet zijn, het boek moet voor iedereen zijn, geen politieke lading moet er in staan en dat allemaal in zo weinig pagina's. Lastig, maar toch heb ik een van de mooiste Boekenweekgeschenken geschreven.' Kader benadrukt in het interview dat hij het Boekenweekgeschenk geschreven heeft voor de

leerling. 'Docenten zeg alstublieft tegen uw leerlingen: Kader Abdolah heeft het Boekenweekgeschenk voor jullie geschreven.'

De zaal

Er is nog tijd voor een vraag uit de zaal: 'Hoe ontving de moslimgemeenschap uw boek *De boodschapper?*', vraagt een docent.

Asis, vond het sowieso goed, zegt Kader, hij heeft ervan genoten. 'Maar er waren twee soorten reacties. Eén was heel fel en boos. Deze boze mensen hebben twee keer mijn lezingen gesaboteerd. De tweede reactie kwam met honderden tegelijk. Hoeveel dagen zitten er in een jaar? Asis: 365. Ik heb meer dan 350 lezingen gegeven. Ik had drie chauffeurs die mij overal naar toe brachten. Ik werd in vier moskeeën uitgenodigd om erover te praten. Eén keer is er een voetbal door de ruit geslagen, maar dat was niet zo erg. Een voetbal is natuurlijk niet eng.

Verder vertelde een meisje dat ze nooit met de Koran onder haar arm naar de universiteit durfde te gaan, maar wel met mijn boek, want ze wist dat Pauw & Witteman het ook hadden gelezen.

Maar er is één persoon die er echt van genoten heeft en dat is Kader Abdolah.

4 INTERNET EN LITERATUURONDERWIJS

Kennismaking met Literaire Bloggers

Door Julia Visser

Presentator: Jeroen S. Rozendaal

Sprekers: Pjotr van Lenteren, Dirk Leyman

In deze sessie Literaire Bloggers kunnen we kennismaken met twee literaire bloggers. Jeroen Rozendaal begint met de constatering: 'Op Twitter, Facebook en blogs staat veel onzin, maar er is nog nooit zoveel geschreven door jongeren als nu.' In deze workshop staat de onderzoeksvraag centraal: Wat kunnen we doen met literaire blogs in de klas? De zaal zit vol docenten die meer willen weten van deze nieuwe media-toepassingen.

Rozendaal vraagt de bloggers hun blogs te introduceren. Pjotr van Lenteren vertelt dat zijn blog *De Gelukkige Lezer* voort is gekomen uit onvrede over de vindbaarheid van zijn recensies op internet. Door het creëren van zijn eigen blog heeft hij nu een platform gecreëerd waar hij naar hartelust mede kan delen wat hij vindt van literaire werken. De blog heeft een persoonlijke insteek, maar Van Lenteren wil graag de meningen van anderen horen. Middels een reactiefunctie kan iedereen een berichtje achterlaten op zijn blog. Van Lenteren spreekt ook de wens uit naar de zaal dat hij graag de docenten en de klas zou willen betrekken bij de blog. Hij is benieuwd naar ervaringen van leerlingen over boeken, of naar vragen waar ze na het lezen mee zitten. De vraag vanuit de zaal, waarom Van Lenteren dan op zoek is naar reacties en het delen van ervaringen, weerspiegelt de nog zoekende houding van de docenten in de zaal naar de toegevoegde waarde van de blog. Van Lenteren legt uit dat reacties van anderen hem scherp houden. Ook ziet hij het als de ultieme manier om bijvoorbeeld te testen of de door jury's geprezen boeken ook enthousiast worden ontvangen in de klas.

Rozendaal geeft vervolgens het woord aan Dirk Leyman. Leyman is de literaire blog en nieuwssite *De Papieren Man* in 2006 begonnen, omdat hij zelf weinig sites kon vinden die literair nieuws brachten. Inmiddels werken er vier man aan en naast het bieden van stukken en recensies is de blog voornamelijk een verzamelsite. De site bestaat uit nationaal en internationaal literair nieuws; van overlijdensberichten van auteurs tot prijswinnaars en actuele gebeurtenissen. Op het scherm achter de bloggers kan

de zaal meekijken op de blog waar Leyman de zoeken archief-functie van *De Papieren Man* demonstreert. Het bijhouden van de blog vindt hij een intensieve bezigheid: 'De Papieren Man noem ik ook vaak een *Hongerige Baby*.' Vanuit de zaal komt de vraag hoe de berichten worden geselecteerd voor op de blog. Leyman laat zien hoe hij te werk gaat. We krijgen een overzicht te zien van deelrubrieken die ieder een eigen doel nastreven. Zo is er bijvoorbeeld 'De Papieren Mand' voor korte nieuwtjes in telegramstijl of de 'Press Papier' waar boekrecensies te vinden zijn. Rozendaal vraagt zich af of Leyman ook reacties krijgt op zijn blog. Leyman belicht de Facebookpagina van *De Papieren Man* en laat op het scherm voorbeelden van interactie met de lezers zien. Hierna wordt ook Pjotr van Lenteren enthousiast en deelt mede dat er binnenkort ook een Facebookpagina van *De Gelukkige Lezer* te zien zal zijn.

Rozendaal wil terug naar de kern van de workshop en vraagt de bloggers concrete kenmerken te noemen van de blog. Leyman vat de essentie samen in de volgende punten: pakkend schrijven, alleen de essentie weergeven en vooral toegankelijkheid uitstralen naar jonge lezers. Rozendaal vraagt wat nou eigenlijk écht de voordelen zijn van de blog. Van Lenteren zegt enthousiast dat het gratis is, veel mensen bereikt, laagdrempelig is en actueel. 'Je kan het er meteen opzetten.' In de zaal rijzen wat vingers omhoog met vragen omtrent Facebook. Veel docenten zijn er nog niet echt mee bekend. Aan de hand van het scherm gaat Leyman dieper in op de discussiemogelijkheden van Facebook. Hij ziet het als een stimulans voor de website zelf. 'Maar is een weblog dan nog wel nodig? Ligt Facebook niet veel meer voor de hand voor een jonge doelgroep?' vraagt een docent uit de zaal. Volgens Leyman gaan die twee media juist heel goed samen: 'Het versterkt elkaar.' Waar de Facebookpagina discussies, snelle topics en filmpjes weergeeft, is de officiële weblog er voor journalistieke verdieping.

Na een kort intermezzo over aandacht voor poëzie op de weblogs vervolgt Rozendaal met het onderwerp 'concurrentie'. *De Papieren Man* blijkt in Vlaanderen op dezelfde lijn te zitten als het tijdschrift *Knack*. Toch ondervindt Leyman geen wedijver. Hij zou juist open staan voor betere samenwerking met

andere media en invalshoeken. Van Lenteren voelt ook geen concurrentie, omdat zijn weblog zijn eigen mening uitdraagt. Daarbij vertelt hij: 'Ik hoef niet te concurreren op geld, niet op ruimte, wellicht dat er enige concurrentie is op tijd. Je wil altijd de eerste zijn met een nieuwtje.'

Er wordt gevraagd of de bloggers van al dat Facebook en Twitter niet af worden gehouden van lezen. Beide bloggers zeggen tijd vrij te maken voor het lezen tussen de actualiteiten door. Na alle gedegen informatie komen er vragen over subsidie, advertenties en marketing. Leyman vertelt kort over de subsidieaanvraag die hij in Vlaanderen heeft kunnen doen voor zijn blog, daarnaast heeft hij een aantal samenwerkingsverbanden voor bescheiden advertenties. Qua marketing worden de gebaande paden van congressen en festivals niet bewandeld. Alle marketingactiviteiten vinden online plaats. Van Lenteren voegt toe dat het marketingdoel met name 'zichtbaarheid' en 'vindbaarheid' op internet is. Dit wordt voornamelijk gedaan door het vaststellen van zoekwoorden in google tags.

Rozendaal spreekt iedereen toe met de vraag: 'Wat hebben leerlingen hier aan?' Bas Jongenelen, docent Nederlands, steekt enthousiast van wal met het idee leerlingen zelf een blog te laten maken. Ze kunnen die blog individueel inrichten en leesverslagen bijvoorbeeld op de blog zetten in plaats van op papier in te leveren. 'Hun huiswerk zou dan kunnen zijn, werk je blog bij.' In de zaal klinkt een instemmend geluid en ideeën springen over en weer. Er zou een klassenblog kunnen komen, waar leerlingen elkaars verhalen kunnen lezen en erop reageren: een virtuele leesclub. Op de blog kan er dan weer door worden gelinkt naar de literaire blogs en het zou kunnen worden geïntegreerd in een les mediawijsheid. Van Lenteren merkt terecht op, na deze stroom van ideeën, dat er moet worden uitgekeken voor de valkuil van 'trucjes' presenteren aan de klas. Wanneer het digitale concept van de blog te kunstmatig wordt gepresenteerd kan het enthousiasme van leerlingen snel dalen.

Wel is iedereen van mening dat de blog bij uitstek een middel voor leerlingen kan zijn om hun mening te vormen. De blog is een meerwaarde wanneer het als platform kan dienen om ervaringen van leerlingen te delen met elkaar, de docenten en de buitenwereld.

Marcella Vergara, docente Spaans, heeft blaadjes volgeschreven in het afgelopen uur. Ze is erg tevreden met de workshop door de informatie over technische details en subsidiemogelijkheden aan de ene kant en inspiratie voor de content aan de andere kant. 'Ik liep eerst met het idee rond om een blog te maken voor leerlingen, maar nu wil ik toch graag een blog maken mét leerlingen.'

Tips

- bondige stukjes
- gebruik maken van links/tags
- toegankelijkheid
- online huiswerk voor leerlingen
- ervaringen delen

Tools

- blogspot.com
- nl.wordpress.org
- depapierenman.nl
- degelukkigelezer.blogspot.com

Kennismaking met ICT in het literatuuronderwijs

Karin Poldervaart

Sprekers: Hubert Slings, Anita Quaedackers, Lidewij Hamstra

Literatuur en leerling bij elkaar brengen, hoe doe je dat? Het inzetten van moderne media in het onderwijs is een mogelijkheid. Digitaal lesmateriaal is er in overvloed, maar waar begin je als docent? Initiatieven als LiteratuurNu van Noordhoff Uitgevers, Wikiwijs, en diverse sites waar Neerlandicus Hubert Slings aan meewerkt, bieden een prima uitvalsbasis. Maak kennis met deze sites en de toepassingen in het onderwijs.

Literatuurgeschiedenis.nl

Op deze site is de gehele literatuurgeschiedenis van de Middeleeuwen tot nu te vinden. Met veel extra auteurs- en tekstpagina's en geluidsfragmenten, biedt de site in negentig korte hoofdstukken een dynamisch overzicht van alle periodes. De site beschikt over een didactisch filter, waarmee docenten een onderwijsprogramma op maat kunnen samenstellen. Docenten vinken aan welke pagina's hun leerlingen moeten lezen. Vervolgens loggen de leerlingen in en krijgen dit overzicht van pagina's te zien. Een logincode is gratis aan te vragen.

Lezen voor de lijst.nl

Gebaseerd op de methode van Theo Witte, die zes niveaus van literaire leesontwikkeling onderscheidt. Bij elk niveau horen boektitels. De site is nog volop in ontwikkeling, maar er zijn al een aantal opdrachten op te vinden.

Entoen.nu

Hier wordt de canon van Nederland gepresenteerd. Deze canon vertelt het verhaal van Nederland en het Nederlands. De site biedt veel verschillende vensters, en gaat zeker niet alleen over de geschiedenis van Nederland, zoals vaak wordt gedacht. De site is ontwikkeld voor bovenbouw basisschool en onderbouw middelbare school, dus voor leerlingen in de leeftijd van 8 tot 14 jaar. Ook hier een speciaal deel van de site speciaal voor leerlingen.

Bijbelencultuur.nl

Op neutrale wijze legt deze site de relatie tussen de Nederlandse cultuur en de verschillende Bijbelboeken. Het is zeker geen evangelische website. Op deze site

staat uitgelegd op welke manier de Bijbel van invloed is geweest en nog steeds is op muziek, beeldende kunst en literatuur. Naast toegankelijke Bijbelteksten, schetst de site ook een aantal rode lijnen door Bijbelse verwijzingen heen. Daarnaast zijn er diverse webquests te vinden.

Literatuur.nu

De rijk gevulde site literatuurnuonline.noordhoff.nl is onderdeel van de methode LiteratuurNu van Noordhoff Uitgevers. Naast deze site bestaat de methode uit een magazine en de Lijsters (bekende titels uit de literatuur in goedkope pocketuitgaven voor het voortgezet onderwijs). De site heeft een aantal hoofdonderwerpen: literatuurgeschiedenis, literaire beschouwing (onder andere met een uitvoerige lijst met literaire begrippen), het leesdossier (met filmpjes van beginnende auteurs) en er is speciale informatie voor de docent. Alle onderwerpen worden geïllustreerd met tekst, foto's en filmpjes. Het magazine en de site vullen elkaar aan; in het magazine zijn actuele artikelen te vinden en de begrippen uit het blad komen terug op de site.

Wikiwijs.nl

Wikiwijs is een Nederlandse database waar docenten niet alleen leermateriaal kunnen vinden, gebruiken en zelf aanpassen, maar ook kunnen ontwikkelen, bewaren en delen met collega's. Van basis- tot universitair onderwijs; voor elk vak is er bruikbaar materiaal te vinden. Wikiwijs biedt een platform waar docenten kennis en ervaringen kunnen uitwisselen. Het leermateriaal varieert van filmpjes en animaties tot presentaties en Worddocumenten. Docenten vinden er uitgewerkte lessen, toetsen, les- en leerplannen en allerlei ondersteuningsmateriaal.

Wikiwijs is een samenwerkingsverband tussen het Ruud de Moorcentrum (expertisecentrum voor de professionalisering van leraren van de Open Universiteit), Kennisnet en de VO-raad. De Talenacademie Nederland zoekt voor Wikiwijs kwalitatief goed open leermateriaal Nederlands voor het voortgezet onderwijs en taal voor primair onderwijs. Het liefst hevelen ze het leermateriaal integraal over, maar niet elke aanbieder wil dat. Daarom zijn er ook veel links te vinden naar allerlei sites met kwalitatief goed aanbod. Een greep uit de

tot nu toe binnengehaalde literatuursites: Leesfeest.nl, Leesmij.nu, Lezenisleuk.nl, Boekenzoeker.nl en CoenPeppelenbosblogspot.nl. Tot nu toe biedt Wikiwijs alleen leer materiaal voor rekenen/wiskunde en taal/Nederlands, maar het is de bedoeling om op termijn meer vakken aan te bieden.

Nationale Poëziewedstrijd

De Talenacademie organiseert daarnaast een nationale Poëziewedstrijd. Onder het motto 'Doe mij maar een gedicht over... je droomland' kunnen leerlingen van het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs een gedicht insturen. Dit kan geschreven, maar ook voorgedragen gedichten op video- of audio-opname zijn welkom.

Meer informatie over Wikiwijs: Anita Quaedackers
(Anita.quaedackers@talenacademie.nl)
Meer informatie over de poëziewedstrijd: Linda Wings
(info@poeziewedstrijd.nl)

AFSLUITING

Door Erik Brus

Dichter des Vaderlands Ramsey Nasr praat met Pieter Steinz over zijn ervaringen op de helft van dit dichterschap. Ook draagt hij voor uit eigen werk.

Dit moet een halve thuiswedstrijd voor je zijn, zegt Pieter Steinz aan het begin van het gesprek. Ramsey Nasr heeft inderdaad zijn lagere en middelbare schooltijd in Rotterdam doorgebracht. Daarna volgde hij de toneelschool in Antwerpen. Nu is hij dichter en acteur. Onlangs, zo vertelt hij, heeft hij de opnames voor een VARA tv-serie afgerond, een 'psychologische liefdesthriller'. Nasr probeert acteren en dichten gescheiden te houden. Hij wil voorkomen dat hij gezien wordt als een acteur die ook gedichten schrijft. Als acteur moet je het met je lichaam doen, maar het mooie van poëzie is dat je, op de beste momenten, wordt opgenomen door de taal. 'Als dichter wil je bij een performance – al hou ik eigenlijk niet van dat woord – de schoonheid van de taal naar voren brengen. Je verdwijnt als het ware in de poëzie.'

Nasr is een jaar lang stadsdichter van Antwerpen geweest. In 2009 werd hij vervolgens tot Dichter des Vaderlands benoemd. Hoe heeft hij het stadsdichterschap ervaren? Nasr zegt dat hij alles gedaan heeft wat erin zat. Hij heeft in Antwerpen allerlei projecten gedaan, veel geschreven en veel opgetreden. Hij wilde laten zien dat poëzie niet los staat van de maatschappij. Men ziet poëzie nogal eens als iets etherisch: de dichter die op zijn zolderkamer over verloren liefde schrijft. Maar het gaat juist over het hier en nu.

Daarom schreef hij over zaken die in Antwerpen de gemoederen bezighielden, bijvoorbeeld over een winkelmedewerkster die gevraagd was haar hoofddoekje af te doen. En hij schreef een gedicht vanuit het perspectief van bewoners van een oude volkswijk in Antwerpen, naar aanleiding van de komst van een nieuwe stadsbibliotheek. Nasr stelde namens deze mensen de vraag of dichters niet net zo goed overlast kunnen geven, net zoals al die andere veranderingen in de bevolkingssamenstelling van hun wijk. Nasr merkte dat deze mensen helemaal niet gekwetst waren door dit gedicht. Juist doordat ze zichzelf erin herkenden vonden ze het mooi. Zo kun je mensen de poëzie binnenlokken.

Deadline

Inmiddels is Nasr Dichter des Vaderlands geworden. Hij schrijft in die hoedanigheid regelmatig gedichten naar aanleiding van actuele gebeurtenissen in Nederland. Steinz vraagt Nasr het gedicht voor te dragen dat hij schreef na het recente overlijden van Harry Mulisch. Nasr zegt ter inleiding dat Mulisch zichzelf een beetje als een god beschouwde, vandaar dat Nasrs gedicht een grafrede is die als het ware door Mulisch zelf wordt uitgesproken. – *Met de tocht in mijn botten en een uitzicht zonder god zo blijf ik. / Harry Mulisch, de ontdekker van uw hemel. / Ik was de bringer van letter en stof. En als u sterft, dan leef ik nog.* – zo luidt het slot van het gedicht.

Is het moeilijk door de actualiteit geregeerd te worden? vraagt Steinz. Nasr kan dat alleen maar bevestigen. Toch geeft een keiharde deadline – de Dichter des Vaderlands-gedichten worden gepubliceerd in *NRC Handelsblad* – ook rust. 'Ik zeg tegen mezelf terwijl ik aan het gedicht werk: morgen staat het in de krant. Het is er dus in zekere zin al' (lacht). Toen hij als een van de eersten het nieuws van Mulisch' dood te horen kreeg, zei Mulisch' redactrice dat ze wel een zware taak op Nasrs schouder legde. Nu moest hij meteen aan de slag om een gedicht te maken. Maar zo'n zware taak maakt dat het werk allesbehalve etherisch is.

Ziet Nasr het als zijn taak om als Dichter des Vaderlands de jeugd te bereiken? Ja, hij treedt dan ook veel op op scholen. Dat is best zwaar, je moet vragen om aandacht. Tijdens de schooloptredens weegt hij steeds af hoe de voordracht 'valt', en welk gedicht hij als volgende zal kiezen. Hij vraagt wel altijd of de docenten zijn komst enigszins willen voorbereiden. Nasr ziet dat kinderen met allerlei verschillende achtergronden, van Bosnië tot Kaapverdië, ook anders reageren. Al die nieuwe invloeden zullen in de toekomst ongetwijfeld de Nederlandse literatuur doen veranderen.

Nasr benadrukt dat het doceren van literatuur niet zou moeten neerkomen op het uiteenrafelen van een tekst, of uitleggen wat de dichter ermee wilde zeggen. 'Het ontleden van een gedicht is iets anders dan het ervaren ervan'. Een gedicht is meerlagig en maakt meerdere interpretaties mogelijk.

Straattaal

Nasr leest een fragment uit zijn gedicht 'Radicaal intiem', waarin hij onder meer zijn bewondering voor de Rotterdamse dichter J.H. Leopold uitspreekt, *mijn zeldzame held / heel zijn leven verpeinzend tot schoonheid*. Nasr noemt hem misschien wel de grootste dichter uit het Nederlandse taalgebied. Leopold heeft gedoceerd aan het Erasmiaans Gymnasium, net als dichteres Ida Gerhardt, die leerling van Leopold was geweest. Nasr vindt het een mooi toeval dat hijzelf later ook leerling aan het Erasmiaans was. Hij vindt Leopolds gedichten zo teder dat ze bijna ontastbaar worden, en toch zijn ze nergens larmoyant. Leopolds werk was internationaal georiënteerd, hoewel hijzelf bij wijze van spreken de deur niet uitkwam.

Het is mooi als een schijver in zijn werk verdwijnt, zoals ook Mulisch zijn boeken was. Zelf hoopt Nasr dat zijn gedichten zullen overblijven. Want als ze gelezen blijven worden, bestaan ze. In zijn gedichten wil hij vooral andere mensen aan het woord laten, een vorm van meerstemmigheid bereiken.

Uit de zaal komt de vraag of, in het algemeen, gedichten niet gewoon mooier zijn als ze worden voorgedragen. Nasr antwoordt dat hij zijn eigen gedichten ziet als partituren die uitgevoerd worden. Als hij zijn gedichten voorleest, is dat één mogelijke uitvoering. Degene die de vraag stelde oppert dat gedichten misschien wel per definitie aantrekkelijker zijn voor leerlingen als ze worden voorgelezen. Nasr beaamt dat dat grote indruk kan maken. Zelf zag hij ooit op school Simon Vinoog optreden, en diens vitaliteit is hem altijd bijgebleven. Maar er zijn ook dichters die niet goed zijn in het voordragen van hun werk, of die dat gewoon niet willen. Je kan een gedicht niet afhankelijk maken van de voordracht ervan.

Steinz vraagt Nasr naar diens recente gedicht 'mi have een droom'. Hierin is een Rotterdammer in het jaar 2059 aan het woord, die terugkijkt op vroeger toen alles beter was en er minder buitenlanders in de stad waren. De grap is dat zijn betoog vol zit met straattaal, met invloeden uit het Kaapverdiaans, Papiamentó, Duits en nog veel meer. Als Nasr dit gedicht op scholen voordraagt, vertelt hij, wordt er soms per woord door verschillende leerlingen gereageerd en gelachen, omdat ze bepaalde uitdrukkingen herkennen.

Nasr draagt ter afsluiting 'mi have een droom' voor, dat begint met: *wullah, poetry poet, let mi takki you 1 ding: di trobbi hier is dit / ben van me eigen now zo 66 jari & skerieus ben geen racist, aber / alle josti op een stokki, uptodate, wats deze shit? ik zeg maar zo / mi was nog maar een breezer als mi moeder zij zo zei: "azizi / doe gewoon jij, doe je gekke shit genoeg, wees beleefd, maak geen tsjoeri / toon props voor je brada, zeg 'wazzup meneer', 'fawaka'.*